

**МӨСЛИМ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ СОВЕТЫНЫҢ III ЧАКЫРЫЛЫШ
XXV СЕССИЯСЕ
КАРАР № 104**

Мөслим авылы

«20» апрель 2018 ел

**«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы»
муниципаль берәмлек Уставын раслау турында**

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 статьясы, «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставының 32 статьясы нигезендә Мөслим муниципаль районы Советы **КАРАР КЫЛДЫ:**

1. Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Советының «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы «муниципаль берәмлеге Уставын раслау турында» 2017 ел, 14 декабрь, 93 нче карары үз көчен югалткан дип санау хакында» 2017 ел, 14 декабрь, 93 нче карары

2. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итәргә (1 нче кушымта).

2. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Уставын һәм Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Советының 2015 елның 1 декабрэндә кабул ителгән 17 нче карары үз көчен югалткан дип санау турында» 2015 ел, 1 нче июнь, 17 нче номерлы карары

3. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотам.

Мөслим муниципаль районы Башлыгы
вазыйфаларын башкаручы
Мөслим муниципаль районы Советы
рәисе урынбасары

А. М. Әхмәтжанов

Татарстан Республикасы
Мөслим муниципаль районы
Советының 2018 елның
20 апрелдәге 104
номерлы карарына
1 нче кушымта

Кабул ителде: Татарстан
Республикасы
Мөслим муниципаль районы
Советының 2018 елның
20 апрелдәге
104 номерлы сессиясе карары
белән

Татарстан Республикасы Мөслим
муниципаль районы Башлыгы
_____ Р.Х. Муллин

«Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлек Уставы

I БҮЛЕК. Гомуми нигезләмәләр

1 Статья. Муниципаль район һәм аның статусы

1. «Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы «муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 30-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән муниципаль район статусы бирелде.

2. «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә рәсми атамасы (алга таба – текст буенча – район), кыскартылган исеме - «Мөслим муниципаль районы».

2 Статья. Районның территориаль корылышы

1. Район территориясе составына Әмәкәй авыл җирлеге, Баланлы авыл җирлеге, Баек авыл җирлеге, Олы Чакмак авыл җирлеге, Вәрәшбаш авыл җирлеге, Исәнсеф авыл җирлеге, Керәшен Шуран авыл җирлеге, Мәлләтамак авыл җирлеге, Метрәй авыл җирлеге, Михайловка авыл җирлеге, Мөслим авыл җирлеге, Түбән Табын авыл җирлеге, Яна Усы авыл җирлеге, Октябрь авыл җирлеге, Сәмәкәй авыл җирлеге, Иске Карамалы авыл җирлеге, Тойгелде авыл җирлеге, Үрәзмәт авыл җирлеге, Шуган авыл җирлеге керә.

2. Районның административ үзәге-Мөслим авылы.

3. Район чикләре «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы «муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 30-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Район чикләре җирлекара характердагы җирле эһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү өчен шартлар тудыру кирәклеген исәпкә алып, шулай ук районның бөтен территориясендә күрсәтелгән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән.

5. Район чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 Статья. Районның рәсми символлары

1. Районның үз гербы бар, ул тарихи, мәдәни һәм башка җирле традицияләргә һәм үзенчәлекләргә чагылдыра.

2. Район гербының тасвирламасы район Советының норматив хокукый акты белән раслана.

3. Район гербы сурәте район җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфай затларының мөһерләрендә, бланкларында һәм башка рәсми документларында, район җирле үзидарә органнары биналарының фасадларында, район Советының утырышлар залында, район Башлыгының һәм район Башкарма комитеты җитәкчесенә эш кабинетларында урнаштырыла. Район гербын рәсми рәвештә яңадан бастыруның башка очраклары район Советы карары белән билгеләнә.

4. Район гербы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

4 Статья. Районда яшәүчеләрнең җирле үзидарә органнарына хокукы

1. Районда җирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан җирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре аша, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлау һәм башка җирле үзидарә органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга турыдан-туры, шулай ук үз вәкилләре аша женесе, расасы, милләте, теле, чыгышы, мөлкәти һәм вазифаи хәле, дингә, инануларына, жәмәгать берләшмәләренә каравына бәйсез рәвештә тигез хокуклы.

Район территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданнары жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенә халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. Районның һәр кешесе турыдан-туры жирле үзидарә органнарына һәм районның жирле үзидарә вазифаи затларына мөрәҗәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылучы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, әгәр законда башкасы каралмаган булса, гражданнар тарафыннан район жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә бурычлы.

5. Районның жирле үзидарә органнары массакуләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка районның һәм аның аерым территорияләренә үсешенә аеруча мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр чөтәрен үстерү, социаль ташламалар турында даими рәвештә хәбәр итәләр, 9.02.2009 елдагы 8-ФЗ номерлы «дәүләт органнары һәм жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турындагы мәгълүматка үтемлекне тәмин итү хакында» федераль закон нигезендә, табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдә жәмәгать тәртибен саклауның торышы турында.

6. Гражданнар, оешмалар, әгәр алар законга каршы килә, аларның хокукларын һәм ирекләрен боза дип санасалар, судта район жирле үзидарә органнарының һәм вазифаи затларының карарларына, гамәлләренә (гамәл кылмауларына) дөгъва бирергә хокуклы.

5 Статья. Районның жирле үзидарә органнары структурасы

1. Районның жирле үзидарә органнары структурасына район Советы, район башлыгы, район Башкарма комитеты, районның Контроль-хисап палатасы, әлеге Устав нигезендә төзелә торган башка жирле үзидарә органнары керә.

2. Районның жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

6 Статья. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә карый:

1) муниципаль район бюджеты проекты төзү һәм карау, муниципаль район бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, муниципаль район бюджеты үтәлеше турындагы хисапны төзү һәм раслау;

2) муниципаль районның жирле салымнарын һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару;

3) муниципаль район милкендәге мөлкәтне белү, файдалану һәм алар белән эш итү;

4) Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләренә электр һәм газ белән тәмин итүне муниципаль район чикләрендә оештыру;

5) жылылык белән тәмин итүнең бәя зоналарында бердәм жылылык белән тәмин итүче оешма тарафыннан жылылык белән тәмин итү объектларын төзү, реконструкцияләү һәм (яки) модернизацияләү буенча, жылылык белән тәмин итү

системасының ышанычлылығын һәм энергетика нәтижәләлеген үстерү өчен кирәкле һәм жылылык белән тәэмин итү схемасы буенча "жылылык белән тәэмин итү турында" Федераль законда билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә, жылылык белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын һәм энергетик нәтижәләлеген арттыру өчен кирәкле чараларны үтәүгә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

6) муниципаль район чикләреннән тыш жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлегә, муниципаль район чикләрендә торак пунктлардан читтә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышына муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, аларда юл хәрәкәте иминлеген тәэмин итү, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;

7) муниципаль район чикләрендә халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

8) муниципаль район территориясендә терроризм һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук терроризм һәм экстремизм күренешләре нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу;

9) муниципаль район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятләрен үстерүгә, милли азчылык хокукларын тормышка ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясен тәэмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чараларны эшләү һәм гамәлгә ашыру;

10) муниципаль район территориясендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтүдә һәм бетерүдә катнашу;

11) муниципаль район территориясендә жәмәгать тәртибен саклауны оештыру, муниципаль милиция;

12) муниципаль районның хезмәт күрсәтелә торган административ участогында полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә эш өчен бина бирү;

13) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләп торучы хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр тарафыннан күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларны үтәү чорында торак урыны бирү;

14) жирлекара характердагы әйләнә-тирә мохитне саклау чараларын оештыру;

15) муниципаль мәгариф оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне оештыру (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәэмин итү вәкаләтләреннән тыш), муниципаль мәгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыру (Балаларга өстәмә белем бирүдән тыш), финанс белән тәэмин итү (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла), балаларны карау һәм карау, балаларны муниципаль мәгариф оешмаларында тоту өчен шартлар тудыру, шулай ук үз вәкаләтләре чикләрендә балаларның каникул вакытында ялын оештыруны тәэмин итү чараларын, шул исәптән аларның тормыш һәм сәламәтлегә куркынычсызлыгын тәэмин итү чараларын гамәлгә ашыру (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

16) муниципаль район территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру (Россия Федерациясе Хөкүмәте раслаган Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган халыкка түләүсез медицина ярдәме күрсәтү буенча дәүләт гарантияләренә территорияль программасы нигезендә башкарма хакимиятнең федераль органы карамагындагы медицина оешмаларында халык медицина ярдәме белән тәэмин ителә торган территорияләр исемлегенә кертелгән жирлекләрдән тыш);

17) муниципаль район территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю), транспортлау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү эшчәнлеген оештыруда катнашу;

18) муниципаль районның территориаль планлаштыру схемаларын раслау, территорияне планлаштыру буенча муниципаль районның территориаль планлаштыру схемасы нигезендә эзерләнган документларны раслау, муниципаль район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеше эшчәнлеген тәэмин итүнең мәгълүмати системасын алып бару, муниципаль район чикләрендә жир кишәрлекләрен муниципаль ихтыяжлар өчен резервлау һәм алу;

19) реклама конструкцияләрен урнаштыру схемасын раслау, муниципаль район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга һәм эксплуатацияләүгә рөхсәтләр бирү, мондый рөхсәтләрне юк итү, муниципаль район территориясендә үз белдеге белән урнаштырылган реклама конструкцияләрен демонтажлау турында күрсәтмәләр бирү, «реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә башкарыла;

20) жирлекләренң архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны Формалаштыру һәм эчтәлеге;

21) муниципаль район территориясендә жирлекара жирләү урыннарын карап тоту, ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыру;

22) муниципаль район составына керүче авыл жирлекләрен элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

23) жирлекара китапханәләр тарафыннан халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, аларның китапханә фондларының сакланышын тәэмин итү һәм комплектлау;

24) муниципаль район составына керүче авыл жирлекләрен мәдәният оешмалары хезмәтләре һәм ял оештыру буенча хезмәтләр белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

25) муниципаль район составына керүче жирлекләрдә жирле традицион халык сәнгәтен үстерү өчен шартлар тудыру;

26) муниципаль район составына керүче жирлекләренң бюджет тәэмин ителеше дәрәжәсен муниципаль район бюджеты акчалары исәбеннән тигезләү;

27) территориаль оборона һәм гражданның оборонасы, халыкны һәм территорияне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

28) муниципаль район территориясендә дөвалау-савыктыру урыннарын һәм жирле эһәмияттәге курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү, шулай ук жирле эһәмияттәге махсус сакланыла торган табигать территорияләреннән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

29) муниципаль район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзерләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

30) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәэмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

31) жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыру, кече һәм урта эшкүарлыкны үстерүгә ярдәм итү, социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм иреклеләр эшчәнлегенә ярдәм итү;

32) муниципаль район территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итү, муниципаль районның рәсми физкультура-сәламәтләндрерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

33) балалар һәм яшьләр белән эшләрү буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру;

34) Россия Федерациясе су законнарында билгеләнган чикләрдә су объектлары милекчесе вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, шәхси һәм көнкүреш ихтыяжлары өчен гомуми

файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдэләрен билгеләү, гражданнарның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына ирекле үтеп керүен тәмин итүне дә кертеп;

35) муниципаль урман контролен гамәлгә ашыру;

36) муниципаль район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итү, федераль закон нигезендә ясалма жир участогы төзү турында килешү төзү хокукына ачык аукцион үткөрү.;

37) муниципаль район чикләрендә коррупциягә каршы тору чараларын гамәлгә ашыру;

38) адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл челтәре элементларына исемнәр бирү(федераль эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яки муниципальара эһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), мондый атамаларны үзгәртү, юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

39) муниципаль районның авылара территориясендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру;

40) «күчемсез милекнең дәүләт кадастры турында» 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә Комплекслы кадастр эшләрен башкаруны оештыру һәм территория планының картасын раслау.

2. Районның жирле үзидарә органнары террорчылыкны профилактикалауда катнашу буенча жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә, шулай ук аның күренешләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә:

1) терроризмны профилактикалау, шулай ук аның күренешләре нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү өлкәсендә муниципаль программалар эшли һәм гамәлгә ашыра;

2) муниципаль берәмлекләрдә терроризмның асылын һәм аның ижтимагый куркынычын аңлату, шулай ук гражданнарда терроризм идеологиясен булдыру буенча, шул исәптән мәгълүмати материаллар, басма продукция тарату, аңлату эшләре һәм башка чаралар үткөрү юлы белән, мәгълүмат-пропаганда чараларын оештыралар һәм үткәрәләр;

3) террорчылыкны профилактикалау, шулай ук федераль башкарма хакимият органнары һәм (яки) Россия Федерациясе субъекты башкарма хакимияте органнары тарафыннан оештырыла торган аның күренешләре нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча чараларда катнашалар;

4) муниципаль милектә булган яки жирле үзидарә органнары карамагында булган объектларның террорчылыкка каршы якланышына карата таләпләрне үтәүне тәмин итәләр;

5) терроризмны профилактикалауда катнашу мәсьәләләре буенча, шулай ук аның күренешләренең нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү мәсьәләләре буенча тәкъдимнәр Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимияте органнарына жиберәләр;

6) террорчылыкны профилактикалауда катнашу буенча жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча, шулай ук аның күренешләре нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыралар.

3. Районның жирле үзидарә органнары муниципаль район составына керүче аерым жирлекләрнең жирле үзидарә органнары белән, муниципаль район бюджетыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә тиешле жирлекләр бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар исәбенә жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкаләтләренең бер өлешен аларга тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы.

7 Статья. Районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә хокуклары.

1. Районның жирле үзидарэ органнары хокукка ия:
  - 1) муниципаль район музейларын булдыру;
  - 2) опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнашу;
  - 3) муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;
  - 4) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм муниципаль район территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;
  - 5) 2008 елның 31 декабренә торышы буенча алар карамагында булган югары белем бирү муниципаль мэгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен гамәлгә ашыру;
  - 6) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
  - 7) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен һәм мәжбүри тоту урыннарында булган затларга ярдәм күрсәтүне гамәлгә ашыручы ижтимагый күзәтчелек комиссияләренә ярдәм күрсәтү;
  - 8) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү.;
  - 9) «кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында» Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыру;
  - 10) торак пунктта урнашкан торак пунктта нотариус булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;
  - 11) федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү сыйфатын бәйсез бәяләүне үткәрүне оештыру өчен шартлар тудыру;
  - 12) «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;
  - 13) инвалидлар, сәламәтлекләре чикләнгән затлар, адаптив физик культура һәм адаптив спорт үсешенә ярдәм күрсәтү.

2. Муниципаль районның жирле үзидарэ органнары әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә хәл итәргә, федераль законнарда каралса, башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарэ органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кермәгән һәм федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъектлары законнары белән алар компетенциясеннән төшереп калдырылмаган башка мәсьәләләренә жирле бюджетлар керемнәре хисабына хәл итәргә хокуклы., Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм түләүләренң өстәмә нормативлары буенча салым керемнәреннән тыш.

8 Статья. Районның авыл жирлекләре территорияләрендә жирле үзидарэ органнары тарафыннан хәл ителә торган башка мәсьәләләр

1) район составына керүче авыл жирлекләре чикләрендә (алга таба – авыл жирлекләре), электр, жылылык, газ һәм су белән тәмин итү, халыкны ягулык белән тәмин итү, халыкны Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә ягулык белән тәмин итүне оештыру (алга таба-авыл жирлекләре);

2) авыл жирлекләренң торак пунктлары чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлегә һәм аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү, шул исәптән парковкалар (парковка урыннары) булдыру һәм эшләвен тәмин итү, авыл жирлекләренң торак пунктлары чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль

юлларының сакланышына муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;

3) авыл жирлекләрендә яшәүче һәм аз керемле гражданны торак урыннарына мохтаж торак урыннары белән тәэмин итү, муниципаль торак фондын төзүне һәм карап тотуны оештыру, торак төзелеше өчен шартлар тудыру, муниципаль торак контролен гамәлгә ашыру, шулай ук органнарның башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;

4) халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм авыл жирлекләре чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

5) терроризм һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук авыл жирлекләре чикләрендә терроризм һәм экстремизм күренешләре нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу;

6) милләтара һәм профессиональ татулыкны ныгытуга, авыл жирлекләре территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәданиятен саклап калуга һәм үстерүгә, мигрантларны социаль һәм мәдәни адаптацияләүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

7) авыл жирлекләре чикләрендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтү һәм бетерү буенча катнашу;

8) халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, авыл жирлекләре китапханәләренең китапханә фондларының сакланышын тәэмин итү һәм комплектлау;

9) авыл жирлекләре милкендә булган мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне) саклап калу, куллану һәм популярлаштыру, авыл жирлекләре территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) әһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкярләрен) саклау, куллану һәм популярлаштыру;

10) жирле традицион халык сәнгәтен үстерү өчен шартлар тудыру, авыл жирлекләрендә халык сәнгәтен саклап калу, торгызу һәм үстерүдә катнашу;

11) авыл жирлекләрендә яшәүчеләрнең массакуләм ял итү өчен шартлар тудыру һәм халык куллану ял итә торган урыннарны төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полсаларына иреккә үтәп керүне тәэмин итү;

12) авыл жирлекләренең генераль планнарын, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен раслау, авыл жирлекләренең генераль планнары нигезендә территорияне планлаштыру буенча эзерләнгән документларны раслау, төзелешкә рөхсәтләр бирү (Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында, башка федераль законнарда каралган очрактан тыш), авыл жирлекләре территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын төзегәндә, үзгәртеп корганда объектларны файдалануга тапшыруга рөхсәтләр бирү (авыл жирлекләре территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын төзү, үзгәртеп корганда), авыл жирлекләрен шәһәр төзелеше проектлауның жирле нормативларын раслау, жирләрне резервлау һәм муниципаль ихтыяжлар өчен авыл жирлекләре чикләрендә жир кишәрлекләрен алу, авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрактан гамәлгә ашыру, биналарны, корылмаларны карау һәм мондый тикшерүләр барышында ачыкланган бозуларны бетерү турында рекомендацияләр бирү;

13) территорияль оборона һәм гражданны оборонасы, халыкны һәм авыл жирлекләрен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

14) авыл жирлекләре территориясендә авария-коткару хезмәтләре һәм (яки) авария-коткару формираниеләрен төзү, карап тоту һәм аларның эшчәнлеген оештыру;

15) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәэмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

16) авыл жирлекләре территориясендә дэвалау-савыктыру урыннарын һәм жирле әһәмияттәге курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү, шулай ук жирле әһәмияттәге махсус сакланыла торган табигать территорияләреннән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

17) Россия Федерациясенен су законнары белән билгеләнгән чикләрдә, су объектлары милекчесе вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, халыкка аларны куллану чикләүләре турында хәбәр итү;

18) муниципаль урман контролен гамәлгә ашыру;

19) жирлекнең хезмәт күрсәтелә торган административ участогында полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә эш өчен бина бирү;

20) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләп торучы хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр тарафыннан күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларны үтәү чорында торак урыны бирү;

21) «коммерциясез оешмалар турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгеләнгән вәкаләтләр кысаларында социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга ярдәм күрсәтү;

22) авыл жирлеге ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәэмин итү, «Федераль милектә булган су объектларында ясалма жир кишәрлекләре турында һәм Россия Федерациясенен аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2011 елның 19 июлендәге 246-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү хокукына ачык аукцион үткәрү;

23) авыл жирлекләре чикләрендә коррупциягә каршы торучараларын гамәлгә ашыру;

24) «күчәмсез милекнең дәүләт кадастры турында» 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә Комплекслы кадастр эшләрен башкаруда катнашу.

9 Статья. Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү

Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

Районның жирле үзидарә органнары тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашыру өчен әлеге максатларга бүлеп бирелгән матди ресурслар һәм финанс чаралары чикләрендә жаваплы.

Тапшырылган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру дәүләт контролендә. Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тикшереп торучу шартлары һәм тәртибе федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә. Район Советы үз вәкаләтләре чикләрендә район жирле үзидарә органнары карамагында булган матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан өстәмә файдалану очракларын һәм тәртибен аларга тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләргә хокуклы.

10 Статья. Районның муниципальара хезмәттәшлек итүдә катнашуы

Районның муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

11 Статья. Районның жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Районның жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасындагы үзара мөнәсәбәтләр дәүләт хакимияте органнары ярдәмдә гамәлгә ашырыла:

1) районның социаль-икътисады үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда районның жирле үзидарэ органнарының катнашуы;

2) районның жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;

3) даими яисә вакытлыча координацияләү, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнарын булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында район Советының закон чыгару инициативасы;

5) законнарда билгеләнгән башка хезмәттәшлек формалары.

Статья. 12.Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Районда муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәр статусын билгеләү, муниципаль хезмәт үтү шартлары һәм тәртибе, муниципаль хезмәт турында «2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон», Муниципаль хезмәт турында «2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы кодексы, район Советы тарафыннан расланган муниципаль хезмәт турындагы Нигезләмә һәм районның муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II БҮЛЕК. ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ТУРЫДАН-ТУРЫ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ КАТНАШУ РӘВЕШЛӘРЕ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ТУРЫНДА

13. Халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда турыдан-туры катнашуы

Гражданнар турыдан-туры жирле үзидарәне гамәлгә ашыралар һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә катнашалар:

1) жирле референдум;

2) муниципаль сайлаулар;

3) депутат, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирү;

4) районның чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;

5) халык жыены;

6) гражданнарның хокукый инициативасы;

7) территорияль ижтимагый үзидарә;

8) ачык тыңлаулар, ижтимагый фикер алышулар;

9) гражданнар жыелышы;

10) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);

11) гражданнарны сораштыру;

12) жирле үзидарэ органнарына гражданнар мөрәжәгатьләре;

13) Россия Федерациясе Конституциясенә, "Россия Федерациясендә жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законга, башка федераль законнарга һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

14 Статья. Жирле референдум

1. Жирле референдум федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә район халкы тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү максатларында үткәрелә.

2. Жирле референдум 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» гы 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләргә исәпкә алып, районның бөтен территориясендә үткәрелә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны район чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнаша ала. Россия Федерациясендә халыкара килешүләргә нигезендә һәм законда билгеләнгән тәртиптә район территориясендә даими яшәүче чит ил гражданны да Россия Федерациясе гражданны кебек үк жирле референдумда катнаша.

4. Жирле референдум билгеләү турындагы карар район Советы инициативасы белән кабул ителә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданны;

2) уставлары федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән сайлау берләшмәсе, башка иҗтимагый берләшмә, сайлаулар һәм (яки) референдумнарда катнашуны күздә тоткан, алар Федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән;

3) район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе, выдвинутый алар белән бергә.

5. Гражданны, сайлау берләшмәләргә, башка иҗтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлегә инициативага ярдәм итү өчен имзалар жыйнау тора, алар саны район территориясендә теркәлгән референдумда катнашучыларның биш процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25 имзадан да ким булмаска тиеш.

6. Референдум үткәрү инициативасы район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан район Советы карары һәм район Башкарма комитеты житәкчесе карары белән рәсмиләштерелә. Тәкъдим итү тәртибе район Советы инициативасы норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Район Советы жирле референдумны район Советына жирле референдум билгели.

8. Референдумда тавыш бирүне үткәрү датасы билгеләнгән көнгә кадәр 25 көннән дә соңга калмыйча, район Советы карары буенча аны дәүләт хакимияте органнарына яисә жирле үзидарә органнарына билгеләнгән сайлауларда тавыш бирү көне яисә башка билгеләнгән референдумда тавыш бирү көне белән берләштерү максатларында район Советы карары буенча соңрак (әмма 90 көннән дә артык түгел) вакытка күчереләргә мөмкин.

9. Референдум билгеләү, шулай ук референдумда тавыш бирү көнен күчерү турындагы карар әлегә статьяның 8 пункты нигезендә массакүләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә кабул ителгән көннән биш көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга тиеш.

10. Жирле референдумда кабул ителгән тавыш бирү нәтиҗәләргә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

11. Жирле референдумда кабул ителгән карар район территориясендә мәҗбүри үтәләргә тиеш һәм дәүләт хакимиятендә нинди дә булса органнары, аларның вазыйфалары яки жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

12. Районның жирле үзидарэ органнары жирле референдумда кабул ителгэн карарның элге Уставта билгелэнгэн вэкалэтлэрне чиклэу нигезендэ үтэлешен тээмин ителэр.

13. Жирле референдум үткэрү, шулай ук жирле референдумда кабул ителгэн карарга федераль законнар нигезендэ гражданныр, жирле үзидарэ органнары, прокурор, федераль закон белэн вэкалэтле дәүлэт хакимияте органнары тарафыннан суд тэртибендэ шикаять бирелергэ мөмкин.

15 Статъя. Муниципаль сайлаулар

1. Муниципаль сайлаулар депутатлар, Жирле үзидарэнең сайланулы органы эгъзаларын, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затларын яшерен тавыш биргэндэ гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендэ сайлау максатларында үткэрелә.

2. Тавыш бирү көнендә 18 яше тулган һәм сайлау хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданы район Советы депутаты итеп сайлана ала.

3. Муниципаль сайлаулар район Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар 90 көннән дә соңга калмыйча һәм тавыш бирү көненә кадәр 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергэ тиеш. Күрсәтелгэн карар массакуләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә кабул ителгэн көннән 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга тиеш.

Вакытыннан алда сайлауларны билгеләгэндә элге статъяда күрсәтелгэн сроклар кыскартылырга мөмкин, ләкин өчтән бер өлешкә ким булмаска тиеш.

Федераль законда билгелэнгэн очракларда муниципаль сайлаулар район сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан билгеләнә.

4. Муниципаль сайлауларны эзерләү һәм үткэрү сайлау комиссиялэрэнә аларның компетенциясе кысаларында йөкләнә.

5. Район Советы депутатларын сайлаулар 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданнырының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантиялэре турында» гы 67-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белэн билгелэнгэн тэртиптә үткэрелә.

6. Район Советы депутатлары сайлана буенча бер мандатлы сайлау округлары, образуемый уртача нормасы нигезендэ вэкиллегенен сайлау округына.

7. Бер мандатлы сайлау округы буенча сайланган дип теркэлгэн кандидат санала, ул тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын жыйган.

Эгэр район Советына депутатлар сайлауда тавыш бирү бер мандатлы сайлау округында бер кандидатура буенча үткэрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның 50 проценттан да ким булмаган тавышын жыйган кандидат сайланган дип санала. Теркэлгэн кандидатлар тарафыннан тигез тавыш белэн теркэлгэн кандидат сайланган дип санала.

8. Район Советы депутатларын сайлау нэтижелэре рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш (халыкка житкерелергэ).

16. Депутат, жирле үзидарэнең сайланулы органы эгъзасы, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирү, чиклэрне үзгертү, районны үзгертү мәсълэлэре буенча тавыш бирү

1. Депутат, жирле үзидарэнең сайланулы органы эгъзасы, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирү, "Россия Федерациясендә жирле үзидарэне оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законда каралган үзенчәлеклэрне исәпкә алып, жирле референдум үткэрү өчен федераль законда һәм аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы Законында билгелэнгэн тэртиптә, Халык инициативасы буенча үткэрелә.

2. Депутатны, жирле үзидарэнең сайланулы органы әгъзасын, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу өчен нигезләр һәм күрсәтелгән затларны чакыртып алу процедурасы район Уставы белән билгеләнә.

Депутатны, жирле үзидарэнең сайланулы органы әгъзасын, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу өчен нигез булып бары тик суд тәртибендә расланган очракта аның конкрет хокукка каршы карарлары яисә гамәлләре (гамәл кылмау) гына хезмәт итә ала.

Депутатны, жирле үзидарэнең сайланулы органы әгъзасын, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу процедурасы аңа сайлаучыларга чакыртып алу өчен нигез буларак куелган шартлар буенча аңлатмалар бирү мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш. Депутат, жирле үзидарэнең сайланулы органы әгъзасы, жирле үзидарэнең сайланулы вазыйфаи заты, әгәр чакыртып алу өчен муниципаль берәмлектә (сайлау округында) теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан да ким булмаган өлеше тавыш бирсә, чакыртып алынган дип санала.

3. Чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән чикләрен үзгәртүгә, районны үзгәртеп коруга ризалыгын алу максатыннан үткәрелә.

4. Чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү районның бөтен территориясендә яисә аның территориясе өлешендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән очракларда үткәрелә.

5. Район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү район Советы тарафыннан билгеләнә һәм 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» гы 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзгәртүләргә исәпкә алып үткәрелә.

6. Район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда район халкының яртысыннан артыгы яки районның сайлау хокукына ия булган өлешендә катнашса, узган дип санала. Халыкның район чикләрен үзгәртүгә ризалыгы, районны үзгәртеп кору, әгәр күрсәтелгән үзгәреш өчен, үзгәртеп кору тавыш бирүдә катнашкан район халкының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, алынган дип санала.

7. Чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

17 Статья. Халык жыены

1. Халык жыены үткәреләргә мөмкин:

1) әлеге торак пункт территориясен башка жирлек (муниципаль район) территориясенә кертүгә китерә торган күрсәтелгән торак пункт составына кергән жирлек (муниципаль район) чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча торак пунктта (муниципаль район);

2) әлеге жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча район Советы вәкаләтләре гражданның жыены тарафыннан гамәлгә ашырыла торган жирлектә;

3) жирлекнең сайлау хокукына ия кешеләр саны 100 дән артык кеше булса, жирлек советын төзү, аның саны һәм вәкаләтләре вакыты турындагы мәсьәлә буенча район Советы вәкаләтләренә кергән жирлектә 100 дән артык кеше исәпләнә;

4) үзара салым акчаларын кертү һәм алардан файдалану мәсьәләсе буенча район Советы вәкаләтләре гражданнар жыены тарафыннан гамәлгә ашырыла торган жирлектә.;

4.1. жирлек составына керүче яисә муниципаль район чикләрендә урнашкан торак пунктта әлеге торак пункт территориясендә гражданнарның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча.;

5) торак пункттында урнашкан бу межселенной территориясендә максатларында инициативасын алга чыгару буенча халык бәйле сораулар белән оештыру һәм гамәлгә ашыру буенча жирле үзидарә органнары;

6) авыл халкының түбән тыгызлыгы булган территориядә яки һәркем ала алырлык авыр жирдә урнашкан жирлектә, әгәр авыл жирлегендә халык саны 100 кешедән дә артмаган булса, жирлекне бетерү мәсьәләсе буенча.

2. Әлеге статьяда каралган гражданнар жыены анда торак пункт яки жирлек халкының сайлау хокукына ия яртысыннан артыгы катнашуда хокуклы. Гражданнар жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы тавыш бирсә, мондый жыенның карары кабул ителгән дип санала.

18. Гражданнарның хокукый инициативасы

1. Район халкы әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокук ижат инициативасы белән чыгарга хокуклы.

2. Сайлау хокукына ия булган, район халкы саныннан 3 проценттан артмаган гражданнар төркеме хокукый инициатива белән чыгыш ясарга мөмкин.

3. Хокукый инициативаны гамәлгә ашыру максатларында район халкы хокуклы:

- яшәү (эш) урыны буенча гражданнар жыелышларын һәм хокукый чыгару инициативасы турында фикер алышу һәм тәкъдим итү буенча башка күмәк чаралар оештырырга һәм үткәргә;

- хокукый инициативаны тәкъдим итүгә ярдәм итү өчен имзалар жыю буенча инициативалы төркемнәр булдыру;

- район халкының имзаларын жыю һәм законнарга каршы килми торган юллар белән Закон чыгару инициативасын яклап агитация алып бару.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары район халкына хокукый инициативаны тормышка ашыруда ярдәм итәргә бурычлы.

5. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты район Советы, аның ачык сессиясендә, район башлыгы яки район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан әлеге Уставта билгеләнгән компетенциясе нигезендә аны керткән көннән өч ай эчендә мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты карау процедурасы район Советы Регламенты, район башлыгының, район Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

19. Статья. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Территориаль ижтимагый үзидарә турыдан-туры халык тарафыннан гражданнар жыелышлары һәм конференцияләре үткәру юлы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнарын булдыру юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнар яшәшенең түбәндәге территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла ала: күп фатирлы торак йорт подъезды; күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; авыл жирлеге

булмаган авыл торак пункты; муниципаль район чикләрендә гражданның башка яшәү территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре Мөслим муниципаль районы Советы тарафыннан, әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме белән, Мөслим муниципаль районы Советы тарафыннан расланган территорияль жәмәгать үзидарәсе турындагы нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә аның Уставы нигезендә юридик зат була ала һәм коммерциячел булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

5. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында билгеләнә:

- 1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенң максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен формалаштыру, туктату, хокуклары һәм бурычлары, вәкаләтләре вакыты;
- 4) карарлар кабул итү тәртибе;
- 5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәттән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм файдалану тәртибе;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

6. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданның жыелышы, әгәр анда уналтынчы яшькә житкән тиешле территориядә яшәүчеләрнең өчтән береннән дә ким булмаган өлеше катнашса, хокуклы дип санала.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданның конференциясе, әгәр анда уналтынчы яшькә житкән тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

7. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданның жыелышының, конференцияләренең аерым вәкаләтләренә керә:

- 1) территориаль ижтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенң төп юнәлешләрен билгеләү;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарәнең керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә органнары эшчәнлегенә турындагы хисапларны карау һәм раслау.

8. Территориаль ижтимагый үзидарә органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен тәкъдим итәләр;
- 2) гражданның жыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итәләр;
- 3) территорияне карап тоту, төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген, күрсәтелгән гражданның акчалары исәбеннән дә, район Башкарма комитеты белән килешү нигезендә, район бюджеты акчаларын кулланып башкара алалар.;

4) жирле үзидарә органнарына әлеге органнар һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчалар бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

20 Статья. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру максатларында, районда яшәүчеләр, жирле үзидарә органнары инициативасы белән, территориаль ижтимагый үзидарә Уставы проектын эшләүне һәм территориядә яшәүче гражданнар жыелышларын оештыруны гамәлгә ашыручы инициатив төркем оештырыла, аның чикләрендә әлеге территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотыла.

2. Гражданнар жыелышы район территориясендә территориаль ижтимагый үзидарә оештыру турында Карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйле мәсьәләләр буенча район Советында гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле вәкилле (вәкилләрен) билгели.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә район Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәгән мизгелдән гамәлгә куелган дип санала.

21 Статья. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өчен гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) район Башлыгына тапшырыла:

1) территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гражданнар жыелышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган гариза;;

2) Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру турында карар кабул ителгән гражданнар жыелышының беркетмәсе, анда, фамилиясен, исемен, әтисенәң исемен, туган көнен, сериясен, паспорт бирү номерын һәм датасын, гражданин паспорттын алыштыручы документны, һәр вәкаләтле вәкиллең яшәү урыны адресын күрсәтеп, гражданнар жыелышының беркетмәсе;

3) территориаль ижтимагый үзидарә Уставының ике нөсхәсе.

2. Башка документларны тапшыру турындагы таләп, әлеге статьяның 1 өлешендә билгеләнгән документлардан тыш, рөхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә документлар алу өчен, исемлек һәм аны алу датасы күрсәтелгән расписка бирелә.

3. Район башлыгы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турындагы документлар кәргән көннән ике атна эчендә аның уставын теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турында район Советы карары проектын алдан карауны һәм әзерләүне оештыра.

4. Гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль ижтимагый үзидарә уставын алдан караганда һәм район Советы утырышында киңәш бирү тавышы хокукы белән катнашырга хокуклы.

5. Район Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турында карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тарту мотивлаштырылган булырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып территориаль ижтимагый үзидарә уставы нормаларының Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына, әлеге Уставка, башка муниципаль норматив хокукый актларга каршы килүе тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту территориаль ижтимагый үзидарә оештыруның максатка ярашсызлыгы аркасында рөхсәт ителми.

8. Район Советы тарафыннан кабул ителгән территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча дәлиләнгән карар өч көн дәвамында рәсми рәвештә гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиленә (вәкаләтле вәкилләренә) язма рәвештә житкерелергә тиеш.

9. Район Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында Карар кабул ителгән очракта, уставның бер нөсхәсе, аны теркәү турындагы тамга белән, гражданнар жылышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче нөсхәсе район Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә уставына кертелә торган үзгәрешләр район Советы тарафыннан әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә теркәлергә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр аларны теркәгән көннән үз көченә керә.

22 Статья. Халык тыңлаулары, ижтимагый фикер алышулар

1. Фикер алышу өчен, муниципаль норматив хокукый актлар мәсьәләләре буенча жирле әһәмияттәге район халкы катнашында район Советы, район башлыгы үткәрелергә мөмкин гавами тыңлаулар.

2. Ачык тыңлаулар халык, район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Халык яки район Советы инициативасы буенча үткәрелә торган ачык тыңлаулар район Советы, ә район Башлыгы инициативасы белән район башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Ачык тыңлауларга чыгарылырга тиеш:

1) район Уставы проекты, шулай ук әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, район Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында төгәл янадан карау формасына үзгәрешләр кертелә торган очрактан тыш;

2) район бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

3) районның социаль-иқтисадый үсеше стратегиясе проекты;

4) районны үзгәртеп кору турындагы сораулар, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә районны үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән йә гражданнар жыеннарында белдерелгән район халкының ризалыгын алу таләп ителә.

4. Гавами тыңлаулар үткәрү турындагы карар, әгәр законда башкасы каралмаган булса, тиешле орган яисә районның вазыйфай заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проектына карау көненә 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Ачык тыңлаулар уздыру турындагы карар, әгәр гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, гавами тыңлаулар уздырылган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча, гавами тыңлаулар уздыру вакыты һәм урыны күрсәтелгән тиешле муниципаль норматив хокукый акт проекты бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

6. Халык алдында тыңлаулар үткәрү турындагы карар басылып чыккан көннән алып һәм аларны үткәрү көненә кадәр район халкы район башлыгына язмага тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жиберергә хокуклы, выносимые мәсьәлә буенча гавами тыңлаулар, шул исәптән төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр проектына выносимых муниципаль норматив-хокукый акт. Район башлыгы кергән тәкъдимнәрне һәм искәртмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәртмәләр ачык тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Ачык тыңлаулар, гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, муниципаль норматив хокукый акт проектына карау көненә 7 көннән дә соңга калмыйча үткәрелә. Ачык тыңлаулар белгечләр, экспертлар, кызыксынган затлар чакыруы белән үткәрелә, ачык тыңлауларда районның һәр кешесе катнаша ала.

8. Ачык тыңлаулар үткәрү нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул

ителә, алар компетенциясенә муниципаль норматив хокукый акт проектын ачык тыңлауларга кабул итү кертелгән.

9. Ачык тыңлаулар нәтижәләре, кабул ителгән карарларның дәлилленгән нигезләнүен дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

10. Ачык тыңлауларны оештыру һәм үткәрү тәртибе район Советы тарафыннан раслана торган ачык тыңлаулар турында Нигезләмә белән билгеләнә.

11. Әлеге статьяда күрсәтелгән сроклар гамәлдә булган законнар белән гавами тыңлаулар өчен каралган башка сроклар билгеләнмәгән очракта кулланыла.

23 Статья. Гражданнар жыелышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, халыкка жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затлары эшчәнлеге турында мәгълүмат бирү өчен район территориясендә гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыелышлары микрорайоннар, торақ массивлар, кварталлар, урамнар, торақ йортлар, районның торақ пунктлары буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыелышы халык, район Советы, район Башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гражданнар жыелышы район Советы яки район башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы район Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнары, Тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләре, жыелышта катнашырга хокуклы гражданнар саныннан кимендә 10 проценты булган гражданнар төркеме язма тәкъдиме белән билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карап тикшерүгә чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеге, жыелышны үткәрү вакыты һәм урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелышны үткәрү инициативасы белән бер төркем гражданнар – бу гражданнар мөрәжәгать итсә, аларның һәркайсының фамилиясен, исемен, атасының исемен, туган көнен, яшәү урынын күрсәтеп.

Район Советы якындагы сессиядә гражданнар жыелышын үткәрү турында тәкъдим кертте.

Район Советы гражданнарның жыелышын үткәрүдән үзенә максатка ярашсызлыгы мотивлары буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын үткәрү вакыты һәм урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр, моның өчен массакуләм мәгълүмат чараларын, почта хәбәрләрен, һәр фатирны (шәхси) тикшерү, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чараларны кулланып, жыелыш уздырылган көнгә кадәр жиде көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәләр. Гражданнар жыелышына әзерлекне һәм үткәрүне район Башкарма комитеты тәмин итә.

7. Жыелышлар эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданнар катнаша ала. Жыелышта катнашырга хокуклы гражданнарның гомуми саны Россия Федерациясе гражданнарының яшәү урыны һәм яшәү урыны буенча теркәү исәбенә алу күрсәткечләре нигезендә билгеләнә.

Гражданнар жыелышы жыелышта катнашырга хокуклы гражданнар саныннан кимендә өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта катнашкан гражданның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданның жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затларына мөрәжәгатьләр кабул итәргә, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданның жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча гражданның жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданның жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш, алар мөрәжәгатьләрдә булган мәсьәләләргә хәл итү компетенциясенә кертелгән, язмача җавап җибәрү белән.

11. Гражданның жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданның жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданның жыелышы нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка җиткереләргә) тиеш.

24 Статья. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм район халкының фикерен ачыклау зарурилыгы очрагында үткәрелә. Район территориясенә бер өлешендә яшәүче халык арасынан гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданның жыелышын чакыру авырайган очракларда үткәрелә.

2. Гражданның (делегатлар жыелышларын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе әлеге Устав һәм (яки) район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

3. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданның жыелышының вәкаләтләренә гамәлгә ашыра.

4. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, район Советы, район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гражданның конференциясе район Советы яки район башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән үткәрелә торган гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) район Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы), әгәр анда сайланган делегатларның яртысыннан артыгы катнашса, хокуклы дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышлары) конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданның конференциясе, әгәр анда уналтынчы яшкә җиткән Тиешле территориядә яшәүчеләргә кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

6. Гражданның (делегатлар жыелышлары) конференциясе нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка җиткереләргә) тиеш.

25 Статья. Гражданның кабул итү

1. Гражданның сораштыру район территориясендә яки район территориясендә халыкның фикерен ачыклау һәм жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары,

шулай ук дәүләт хакимияте органнары тарафыннан карарлар кабул иткәндә исәпкә алу өчен үткәрелә.

Сораштыру нәтижәләре тәкъдим итү характерына ия.

2. Гражданнарны сораштыруда сайлау хокукына ия район халкы катнаша ала.

3. Гражданнарны сораштыру инициатива буенча үткәрелә:

1) район Советы яки район башлыгы - жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - район жирләренен максатчан билгеләнешен республика һәм төбәкара әһәмияттәге объектлар өчен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.

4. Гражданнарны сораштыру билгеләү һәм үткәрү тәртибе район Уставы һәм (яки) район Советының норматив хокукый актлары белән Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә билгеләнә.

5. Карар билгеләү турында сораштыру гражданнарны кабул ителә район Советы. Карарында район Советы билгеләү турында сораштыру гражданнар билгеләнә:

1) сораштыру үткәрү датасы һәм сроклары;

2) Сораштыру уздырганда тәкъдим ителә торган (тәкъдим ителә торган) мәсьәләне (мәсьәләләрне) формулировкалау;

3) сораштыру үткәрү методикасы;

4) сораштыру кәгазе формасы;

5) сораштыруда катнашучы район халкының минималь саны.

6. Районда яшәүчеләр гражданнарны сораштыру үткәрү турында 10 көннән дә ким булмаган мәгълүмат бирә.

7. Гражданнарны сораштыру эзерләүгә һәм үткәрүгә бәйле чараларны финанслау гамәлгә ашырыла:

1) район бюджеты акчалары хисабына - жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру үткәрү турында.;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда.

8. Сораштыру нәтижәләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән районның һәр кешесе таныша ала. Сораштыру нәтижәләре районның жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә исәпкә алынырга тиеш.

26 Статья. Район халкы тарафыннан жирле үзидарә органнарының турыдан-туры гамәлгә ашырылу һәм аны гамәлгә ашыруда катнашуның башка рәвешләре

1. Әлеге Уставта каралган федераль закон нигезендә халык тарафыннан турыдан-туры жирле үзидарә гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы белән бергә гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формаларда катнашырга хокуклы.

2. Район халкының турыдан-туры жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә ашырылуы һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затлары халыкка жирле үзидарә органнары тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашырылуда һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III БҮЛЕК. РАЙОН СОВЕТЫ

27 Статъя. Район Советы - Жирле үзидарэнең вәкиллекле органы

1. Район Советы район жирле үзидарэсенең даими эшләүче коллегияль вәкиллекле органы булып тора.
2. Район Советының рәсми исеме – Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Советы.
3. Район Советының вәкаләтләре вакыты-5 ел.
4. Район Советы район халкына хисап тотты һәм контрольдә тотылды.
5. Район Советының үз исеме язылган мөһер, бланклары бар.
6. Район Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

28 Статъя. Район Советы составы

1. Район Советы 38 депутаттан тора.
2. Район Советы аның составына билгеләнгән саныннан кимендә өчтән ике депутатны сайлаганда хокуклы була.

29 Статъя. Район Советы депутатларын сайлау тәртібе

1. Район советы составына район составына район составына керүче жирлекләр башлыклары һәм күрсәтелгән жирлекләрнең вәкиллекле органнары депутатлары, халык санына тигез бәйсез рәвештә, һәр жирлектән бер вәкил санында вәкиллек нормасы нигезендә, үз составыннан сайланган.

Муниципаль район составына керүче бер жирлекнең вәкиллек нормасы район Советының билгеләнгән саныннан өчтән береннән дә артмаска тиеш.

2. Жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан сайланган район Советы депутаты Яңа чакырылыш тиешле жирлек вәкиллекле органының вәкаләтле составында беренче сессиядән соң бер айдан да соңга калмыйча сайланырга тиеш, шул исәптән әлегә чакырылыш органы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта да.

3. Жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан район Советы депутатын сайлау яшерен тавыш бирү юлы белән башкарыла һәм күрсәтелгән орган карары белән рәсмиләштерелә.

4. Жирлек башлыгын сайлау һәм жирлекнең вәкиллекле органы депутаты итеп сайлау турында жирлекнең вәкиллекле органы карары өч көн эчендә район Советына жиберелә.

30 Статъя. Район Советы депутаты статусы

1. Район Советы депутаты вәкаләтләре башлана, аның башлыгы яки район Советы депутаты итеп сайланганнан соң, жирле үзидарэнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан һәм туктатыла көннән район Советы яңа чакырылыш.

2. Депутат, район Советы эшли, бушатылмаган нигездә, совмещая депутатлык эшчәнлеген белән үтәү белән хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын үтәү буенча төп эш урыны, моннан тыш, әлегә Уставта билгеләнгән очрактан тыш.

3. Район Советы депутаты 2008 елның 25 декабрендәге «коррупциягә каршы тору турында» гы 273-ФЗ санлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеленген чикләүләргә һәм тыюларны сакларга һәм бурычларны утерге тиеш. Депутат вәкаләтләре 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы "Коррупциягә каршы тору турында" Федераль законда, 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" Федераль законда, "аерым категория

затларның аерым категорияләренә счетлар (кертемнәр) ачуны һәм аларны ачуны, чит ил банкларында акча һәм кыйммәтләрне саклауны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла., Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану" темасына" түгәрәк өстәл " утырышы узды.

4. Коррупциягә каршы тору турында Россия Федерациясе законнары нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, милек һәм милек характерындагы йөкләмәләр турында белешмәләрнең дөрөсләгән һәм тулылыгын тикшерү район Советы депутаты тарафыннан Татарстан Республикасы Законнда билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасының иң югары вазыйфай заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесе) карары буенча үткәрелә.

5. Әлеге статьяның 8 пункты нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә "коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәмәү фактларын ачыклаганда, "аерым категория затларның аерым категорияләренә счетлар (кертемнәр) ачуны һәм аларга ия булуны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасының югары вазыйфай заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесе) тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле район Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату турында гариза белән судка мөрәжәгать итә.

6. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затларның керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр Мөслим муниципаль районы сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яки) муниципаль хокукий актлар белән билгеләнә торган тәртиптә массакүләм мәгълүмат чараларын бастырып чыгару өчен бирелә.

7. Депутатка район Советы тәэмин ителә, тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен үз вәкаләтләрән нигезендә законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары.

8. Район Советы депутаты бурычлы үтәргә депутат этикасы кагыйдәләрен район Советы тарафыннан расланган, алар үз эченә алырга тиеш түбәндәге йөкләмәләренә депутат:

1) башка жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфай затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданны эшчәнлегенә йогынты ясау өчен депутат статусын шәхсән яисә аның якин туганнарына кагылышлы мәсьәләләренә хәл иткәндә кулланмаса;

2) депутат бурычларын объектив башкаруда шик уятырга мөмкин булган тәртиптән тыелырга, шулай ук аның абруена яки Совет абруена зыян китерә торган низаглы ситуацияләрдән котылырга;

3) мәнфәгатьләр каршылыгы – шәхси кызыксыну депутат вазыйфаларының объектив башкарылуына тәэсир итә яки йогынты ясый ала торган хәл-бу хакта район советына хәбәр итәргә һәм әлеге мәнфәгатьләр конфликтын булдырмауга яки жайга салуга юнәлтелгән аның карарын үтәргә;

4) район Советында билгеләнгән халык алдында чыгыш ясау кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә белән бәйле булмаган максатларда, Федераль закон нигезендә конфиденциаль характердагы белешмәләргә кертелгән, депутат вазыйфаларын үтәү белән бәйле рәвештә аңа билгеле булган мәгълүматларны таратмаса һәм кулланмаса;

6) физик һәм юридик затлардан (бүләкләр, акчалата бүләк, ссудалар, хезмәт күрсәтүләр, күнел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары һәм башка бүләкләүләр) депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйле рәвештә акчалата бүләк алмаса.

9. Район Советы депутаты, гамәлгә ашыручы үз вәкаләтләрен даими нигездә, хокуклы түгел:

1) эшкуарлык эшчәнлегә белән шәхсэн яки ышанычлы затлар аша шөгылләнәргә, коммерциячел булмаган оешма белән идарә итүдә яки коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә (Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре советы идарәсендә, башка муниципаль берәмлекләр берләшмәләрендә, сәяси партиядә катнашудан тыш), башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативларының, күчемсез милек милекчеләр ширкәтләренәң гомуми жыелышында (конференцияләрдә) катнашудан тыш) катнашырга., федераль законнарда каралган очрактардан тыш, оешма белән идарә итүдә катнашу Россия Федерациясе законнары нигезендә жирле үзидарә органы исемнән гамәлгә ашырыла торган очрактардан тыш;

2) башка түләүле эшчәнлек белән шөгылләнәргә, мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш. Шулай ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек бары тик чит ил дәүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый, әгәр Россия Федерациясенәң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкача каралмаган булса;

3) Россия Федерациясенәң халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, Попечительләр яки Күзәтчелек советлары, Россия Федерациясе территориясендә эшләүче чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган һәм аларның структур бүлекчәләре составына керергә.

10. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук ишегалды территорияләрендә, аларны үткәргү тормыш белән тәэмин итү, транспорт яки социаль инфраструктура, элемент объектларының функцияләвен бозу, жәяүлеләренәң һәм (яки) транспорт чараларының хәрәкәтенә комачаулык тудырмау яки гражданның торак урыннарына яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына керүенә юл куймау шарты белән үткәрелә. Мондый очрашулар турында Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарына яисә жирле үзидарә органнарына хәбәр итү таләп ителми. Шулай ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарда аларны үткәргү датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

11. Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәргү өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгелиләр, шулай ук депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәргү өчен жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелә торган урыннар исемлеген һәм аларны биерү тәртибен билгелиләр.

12. Вәкаләтләре район Советы депутаты вакытыннан алда туктатыла очракта:

1) үлем;

2) үз теләгә белән отставкалар;

3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яисә чикләнгән эшчән дип тану;

4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип тану яисә вафат булган дип игълан итү;

5) судның гаепләү карарының үз көченә керүе;

6) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;

31 Статъя. Район Советы депутаты район халкы белән үзара мөнәсәбәте

1. Район Советы депутаты район халкы, шулай ук район территориясендә урнашкан предприятие, оешма, дәүләт һәм башка органнар коллективлары белән элементдә тора.

2. Район Советы депутаты жирлек халкы алдында хисап тота, аның вәкиле булып тора, үз эше турында даими рәвештә район Советы эше турында хәбәр итә, шулай ук халыкны кабул итә.

3. Район Советы депутаты район халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләренә карарга, аларда булган мәсьәләләренә дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә бурычлы.

32 Статъя. Яңа сайланган район Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш район Советы беренче сессиягә район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганнан соң 7 көннән дә соңга калмыйча жыела. Сайлаулардан соң район Советы утырышын район башлыгы, ә аның булмаганда район Башкарма комитеты житәкчесе чакыра һәм әзерли.

2. Сайлаулардан соң беренче район Советы сессиясен район башлыгы сайланганчы ача һәм алып бара яше буенча иң өлкән депутат район Советы.

33 Статъя. Район Советы компетенциясе

Район Советы компетенциясендә:

1) район Уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү, муниципаль хокукый актлар чыгару;

2) Мәслим муниципаль районының рәсми символларын билгеләү;

3) район бюджетын раслау һәм аның үтәләше турында хисап;

4) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, аларны түлү буенча ташламалар бирү, салымнар һәм жыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә;

5) районның социаль-иқтисади үсеш стратегиясен раслау;

6) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;

7) чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору турында инициативаны тәкъдим итү.;

8) жирле референдум билгеләү;

9) район башлыгын сайлау;

10) Район Башлыгы урынбасарын сайлау;

11) район Башкарма комитеты житәкчесен билгеләү, аның отставкасын кабул итү;

12) район Башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренә чик санын билгеләү;

13) район Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасын биләүгә конкурс үткәрү тәртибен билгеләү, Конкурс комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

14) Контроль-хисап палатасы турындагы нигезләмәне, Финанс-бюджет палатасы турындагы нигезләмәне һәм милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турындагы нигезләмәне раслау;

15) район сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

16) чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү билгеләү.;

17) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

18) районның муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итү һәм эш итү тәртибен, шул исәптән аны федераль законнар нигезендә хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; читләштереп калдыру Совет тарафыннан килештерелеп яки расланганнан соң гамәлгә ашырыла торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;

19) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп кору һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә һәм, әгәр федераль законнарда башкача каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләргә тарифларны билгеләү тәртибен билгеләү;

20) районның муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;

21) жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәэмин итү тәртибен билгеләү;

22) жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен башкаруны контрольдә тоту;

23) районны территорияль планлаштыру документларын, Россия Федерациясенә шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау.;

24) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;

25) жирлекләрнең бюджет тәэмин ителеше дәрәжәсен тигезләү өчен район бюджетыннан кирәкле акчалар бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү.;

26) үз масса күләм мәгълүмат чараларын гамәлгә кую;

27) район Уставын һәм район Советы карарларын аңлату;

28) кабул итү Регламенты, район Советы һәм башка карарлар оештыру мәсьәләләре буенча үз эшчәнлеген;

29) Район Советы аппараты турында нигезләмә раслау;

30) район башлыгын отставкага жибәрү турында Карар кабул итү;

31) район территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;

32) билгеләнгән тәртиптә Контроль-хисап палатасы рәисен һәм әгъзаларын (аудиторларын) билгеләү.;

32) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль районнарның вәкиллекле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә устав белән район Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Район Советы район башлыгының, район Башкарма комитеты башлыгының жирле администрация һәм район башлыгына караган башка жирле үзидарә органнарының эшчәнлегенә, шул исәптән район Советы тарафыннан куелган мәсьәләләрне хәл итү турында еллык отчетларын тыңлый.

34 Статъя. Район Советының эш тәртибе

1. Район Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм район Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Район Советы эшчәнлегенә төп формасы булып, аның утырышлары, аларда район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Район Советы утырышы, әгәр анда районның сайланган депутатлары санының кимендә 50 проценты катнашса, тулы хокуклы.

4. Район Советының чираттагы утырышлары кирәк булган саен, әмма кимендә өч айга бер тапкыр үткәрелә. Чираттан тыш утырышлар район башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы белән район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер өлешен чакырыла.

5. Совет утырышлары район башлыгы тарафыннан чакырыла. Район Советы депутатлары һәм чакырылган затлар хәбәр ителә вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында чираттагы утырыш кимендә биш көн, ә чираттан тыш утырыш – бер көннән дә соңга калмыйча, аны үткәрү.

6. Район Советының һәр утырышында беркетмә алып барыла. Беркетмәгә сессияне үткәрү датасы, урыны һәм вакыты турында белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр күчерелә һәм тавыш бирү нәтижәләре күрсәтелгән барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Беркетмә төзелгәннән соң, район Башлыгы аның белән районның һәр кешесе таныша ала.

7. Район Советы утырышында һәр депутат бер тавышка ия. Район Советы депутаты башкара, үз хокукы тавыш бирү шәхсэн. Тавыш бирү район Советы утырышында булырга мөмкин ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен. Тавыш бирүнең һәр төрөн куллану очраклары әлеге Устав, район Советы Регламенты белән билгеләнә.

35 Статья. Район Советы эшчәнлеген оештыру

1. Район Советы эшчәнлеген оештыруны район Башлыгы башкара.

2. Район Советы Регламенты нигезендә, район Советы компетенциясенә кертгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, депутатлар арасынан, район башлыгы һәм аның урынбасарларыннан тыш, район Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләргә буенча даими комиссияләр төзелә, шулай ук вакытлы комиссияләр төзелә ала.

3. Муниципаль программалар, Район Советы карарлары проектларын эзерләү, район карамагына кертелгән иң мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышу өчен, район Советы каршында аның карары буенча депутатлар, район Башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм район халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәргә оештырыла ала.

4. Район Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка яктан тәмин итүне район Советы аппараты башкара.

36 Статья. Район Советының контроль функцияләрен тормышка ашыру

1. Район Советы район территориясендә әлеге Уставның район Советы тарафыннан кабул ителгән норматив актларның үтәлешен, район бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар, район үсеше программаларын куллануны, район Башкарма комитеты һәм аның житәкчесе эшчәнлеген контрольдә тотта.

2. Районның жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфай затлары тарафыннан закон, әлеге Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очракта, район Советы карары белән, депутатлардан район башлыгы әлеге фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләргә төзелә ала.

3. Закон нигезендә, район Советы карары белән, район башлыгы район бюджеты акчаларын максатчан файдалану, муниципаль милекне файдалануның нәтижәлегә, шулай ук район Башкарма комитеты финанс-хужалык эшчәнлегенә башка мәсьәләләргә буенча тикшерүләр (ревизияләр) үткәргә мөмкин. Тикшерүләр (ревизияләр) үткәргә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләргә билгеләнгән тәртиптә җәлеп ителгә мөмкин.

4. Район башкарма комитеты, аның житәкчесе, предприятие, учреждение, оешма, вазыйфай затлар, әгәр законда башкача билгеләнмәгән булса, район Советы, аның контроль комиссияләргә, район Советы депутаты мөрәҗәгатә буенча соратып алына торган мәгълүматны район Советы карамагына караган мәсьәләләр буенча бирергә, ә законнарны, муниципаль норматив-хокукый актларны бозган очракта, закон бозуларны бетерү һәм гаепле затларны жаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Район Советы, контроль функцияләр башкарып, район Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-боеру эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

37 Статья. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Советы вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

- 1) кабул итү турында район Советы карар үз-үзен таркату;
- 2) бу очракта Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә кәргән турында карар әлегә составның район Советы депутатларының, шул исәптән вложение депутатлары үз вәкаләтләрен;
- 3) «жирле үзидарәнең гомуми принциплары турында» 06.10.2003 ел, № 131-ФЗ Федераль законның 13 статьясындагы 4, 6 өлешләре нигезендә, шулай ук муниципаль район бетерелгән очракта районны үзгәртеп корган очракта.
- 4) район сайлаучылары саны арткан очракта, чикләү үзгәрү нәтижәсендә килеп чыккан 25% тан артык.;
- 5) муниципаль норматив хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылган очракта, гражданның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә.

2. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Район Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлекләренә вәкиллеке органнары бер ай дәвамында район советы составына башка депутатлар сайларга тиеш.

38 Статья. Район Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итү тәртибе

1. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар район башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы буенча район Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә яртысы күләмендә кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында Карар кабул итү инициативасы күрсәтелергә тиеш түгел:

- 1) Район Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
- 2) район бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисап раслау чорында;
- 3) район башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, яңа район башлыгын сайлаганчы.

3. Район Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдимендә үз-үзен тарату мотивлары булырга тиеш, шулай ук ана рәхсәтнең сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да өстәлергә мөмкин.

4. Мәсьәләне алдан карау өчен үз-үзен таркату арасынан район Советы карары белән комиссия төзелә. Карары буенча, район Советы яки Район Башлыгы турында мәсьәлә саморосуске район Советы булырга мөмкин вынесено бу гавами тыңлаулар.

5. Район Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карау дөвамлылыгы район Советы депутатлары һәм район халкы тарафыннан үз-үзләрен таркату инициативасы буенча төрле яклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турында карар үз-үзен таркату турындагы инициативаны тәкъдим иткән көннән ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яшерен тавыш бирү юлы белән өчтән ике тавыш белән кабул ителә.

7. Район Советы үз-үзен таркату турындагы тәкъдимнәр кире кагылган очракта, үз-үзен таркату турындагы кабат инициатива үз-үзен тарату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк күрсәтелергә мөмкин.

38.1 Статья. Район Советында фракцияләр

1. Сәяси партияләр (аларның төбәк бүлекчәләре яки башка структур бүлекчәләре) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлеге составында сайланган район Советы депутатлары депутат берләшмәләренә (фракцияләргә) (алга таба - фракция) керә, моннан тыш, әлеге статьяның 3 өлешендә каралган очрактан тыш. Фракция кандидатларның тиешле исемлеге составында сайланган (сайланган) барлык депутатларны (депутатларны) үз эченә ала. Фракцияләргә шулай ук бер мандатлы яки күп мандатлы сайлау округлары буенча сайланган депутатлар һәм әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партия кандидатлары исемлеге (аның төбәк бүлеге яки башка структур бүлекчәсе) составында сайланган депутатлар (депутат) керә ала.

2. Фракцияләренң эшчәнлек тәртибе Татарстан Республикасы законы һәм (яки) регламент яисә район Советының башка регламенты белән билгеләнә.

3. Бу очракта сәяси партия эшчәнлеге туктатылган очракта, аны юкка чыгару яки үзгәртеп кору белән бәйле рәвештә, аның фракциясе эшчәнлеге район советында, шулай ук депутатларның әлеге фракциядә әгъзалыгы туктатыла көннән башлап, юридик затларның бердәм дәүләт реестрына тиешле язма кертелгәннән соң.

4. Сәяси партия (аның төбәк бүлеге яки башка структур бүлекчәләре) тарафыннан күрсәтелгән кандидатлар исемлеге составында сайланган Депутат әлеге статьяның 1 өлеше нигезендә торган фракциядән чыгарга хокуклы түгел. Күрсәтелгән депутат үзе сайланган кандидатлар исемлеге составында сәяси партиянең генә әгъзасы була ала.

5. Бер мандатлы яки күп мандатлы сайлау округы буенча сайланган һәм фракциягә керүче Депутат яисә әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партия кандидатлары исемлеге составында сайланган һәм фракциягә керүче депутат фракциясенә кергән сәяси партия әгъзасы була ала.

6. Әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән сәяси партиягә кандидатлар исемлеге составында сайланган һәм район Советында үз фракциясенә ия булган сәяси партиягә кергән Депутат әлеге фракциягә керә һәм аннан чыгарга хокуклы түгел.

7. Әлеге статьяның 4-6 өлешләрендә каралган таләпләренә үтәмәү депутат вәкаләтләрен туктатуга китерә.

IV БҮЛЕК. РАЙОН БАШЛЫГЫ

39 Статья. Район башлыгы-районның югары вазыйфаи заты

1. Район башлыгы районның иң югары вазыйфаи заты булып тора.

2. Район башлыгы район Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе вәкаләтләрен башкара.

3. Район башлыгы вазифасының рәсми атамасы – «Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Башлыгы».

40 Статья. Район Башлыгын сайлау тәртибе

1. Район Башлыгы сайлана, беренче сессиясендә яңа сайланган муниципаль район Советы арасынан депутатлар район Советы депутатлары яшерен тавыш бирү юлы белән, әгәр район Советы түгел билгеләячәк башка тәртибен тавыш бирү, район Советы вәкаләтләре вакыты.

Район Башлыгын сайлау район Советы депутатлары тарафыннан тәкъдим ителгән кандидатлар арасынан, шул исәптән район халкының, ижтимагый берләшмәләренң тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Депутат район советы булып санала сайланган район Башлыгы, әгәр аны сайлау өчен тавыш бирде яртысыннан артыгы депутатларның район Советы.

41 Статья. Район башлыгы статусы

1. Район Башлыгы даими нигездә эшли.
2. Район башлыгы үз эшчәнлегендә район халкына һәм район советына федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә хисап тотылды һәм хисап тотты.
3. Район Башлыгы елга бер тапкырдан да ким булмаган үз эшчәнлегенә турында район Советы алдында хисап тотта.
4. Район башлыгы "коррупциягә каршы торы турында" 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында" Федераль закон, "аерым категория затларның аерым категорияләренә счетлар (кертемнәр) ачуны һәм аларны саклауны, Россия Федерациясә территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында кулдагы акчалар һәм кыйммәтләрне саклауны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны үтәргә, чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану"
5. Район Башлыгы гражданлык яки жинаять эше яки административ хокук бозу эше буенча яклаучы яки вәкил (законлы вәкиллеке очракларыннан тыш) буларак катнаша алмый.

Район Башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре әлеге устав белән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

42 Статья. Район башлыгы вәкаләтләре

Район Башлыгы:

- 1) башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә район исеменнән эш итә, ышанычнамәсез район исеменнән эш итә.;
- 2) оештыра эшен район Советы, чакыра район Советы сессияләрен һәм рәислек итә, аларга;
- 3) әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә район Советы кабул иткән норматив хокукый актларга кул куя һәм халыкка житкерә.;
- 4) үз вәкаләтләре кысаларында район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара.;
- 5) район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи.;
- 6) район Советы эшендә хәбәрдарлык һәм жәмәгәтчелек фикерен исәпкә алу буенча чаралар күрә.;
- 7) гражданнарны кабул итүне, аларның мөрәжәгатьләрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карауны оештыра;
- 8) район Советы сессияләре беркетмәләренә кул куя;
- 9) район Советы аппараты эшенә житәкчелек итә.;
- 10) район Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли.;
- 11) Район Советы эшчәнлеген карап тоту һәм тәэмин итү өчен район бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора.;
- 12) закон һәм әлеге Устав нигезендә гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча район Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;
- 13) район территориясендә эш итүче жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән тиешле бәйләнешен тәэмин итә;
- 14) район исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләргә жирле

үзидарэ органнары белән шартнамэлэр һәм килешүлэр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән хезмэттәшлек итү һәм гамәлләрне координацияләү турында килешүлэр һәм килешүлэр төзи.;

15) муниципаль хезмәткәрләрнең һәм җирле үзидарэ органнары хезмәткәрләренең хезмәт өчен түләү күләмнәрен һәм шартларын билгели.;

16) җирле үзидарэ органнары тарафыннан җирле эһәмияттәге мәсьәләләрне һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән җирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыруны тәмин итә;

17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль район башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрне, шулай ук әлеге Устав, район Советы карарлары белән район Башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

43 Статъя. Район Башлыгы вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату

1. Район Башлыгы вәкаләтләрне вакытыннан алда туктатыла очракта:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкалар;

3) «Россия Федерациясендә җирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 741 статьясы нигезендә отставкага җибәрү;

4) «Россия Федерациясендә җирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан читләштерү.;

5) суд тарафыннан эшкә яраксыз яисә чикләнгән эшчән дип тану;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип тану яисә вафат булган дип игълан итү;

7) судның гаепләү карарының үз көченә керүе;

8) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;

9) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату, чит ил гражданлыгын туктату - аның нигезендә чит ил гражданы җирле үзидарэ органнарына сайланырга, аларга чит ил гражданлыгын алырга йә аларга Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясе гражданы чит ил дәүләте гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы, җирле үзидарэ органнарына сайланырга хокукы;

10) сайлаучыларның, җирлекнең тиешле вәкиллеке органы депутаты буларак, чакыртып алулары;

11) «Россия Федерациясендә җирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясындагы 4, 6 өлешләре нигезендә, шулай ук бетерелгән очракта районны үзгәртеп кору.;

12) муниципаль берәмлек сайлаучылары санын арттыру, чикләргә үзгәртү нәтижәсендә килеп чыккан 25% тан арттыру.;

13) сәламәтлек торышы буенча суд тәртибендә билгеләнгән ныклы сәләтсезлек район башлыгы вәкаләтләрне гамәлгә ашырырга.;

14) турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогын бозу.;

15) «Россия Федерациясендә җирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәү.

2. Район башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла, шулай ук, Россия Федерациясе Президентының ышанычы югалуга бәйле рәвештә, очракларда:

1) "аерым категория затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм аларны саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" Федераль закон белән билгеләнгән район Башлыгы тарафыннан аларның ирләренә һәм балигъ булмаган балаларының үтәлмәве;

2) муниципаль сайлауларда сайланган район башлыгына карата счетлар (кертемнәр), Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында акча һәм кыйммәтләрне саклау, күрсәтелгән зат район Башлыгы сайлауларында кандидат буларак теркәлгән чорда чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) файдалану фактын билгеләү.

3. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-10, 13-15 пунктларында күрсәтелгән нигезләр буенча район башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта, яңа башлык сайлау район Советының якындагы утырышында гамәлгә ашырыла.

4. Әгәр район Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылды, кимендә 6 ай вакытыннан алда вакытыннан алда вакытыннан алда вакытыннан алда район Советы вәкаләтләре тәмамланганчы, яңа район башлыгын сайлау, район Советы карары буенча үткәрелмәскә мөмкин.

44 Статья. Район Башлыгы урынбасары

1. Район Башлыгы тәкъдиме белән район Советы тарафыннан депутатлар арасынан район башлыгы урынбасары сайлана.

2. Район Советы депутаты район Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан күбрәге сайланса, район башлыгының сайланган урынбасары булып санала.

3. Район башлыгы урынбасары район Советы Регламентында билгеләнгән вазифаларны бүлү, район Башлыгы йөкләмәләрен үти, ә вакытлыча булмаганда (авыру яки отпускка бәйле рәвештә) яки үз бурычларын үти алмаса, яки вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта район Башлыгы вазифаларын башкара.

4. Район Башлыгы район Советына бушатылган нигездә бер урынбасарны сайларга тәкъдим итәргә хокуклы.

5. Район Башлыгы урынбасары вәкаләтләре әлеге Уставның 29 статьясында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

6. Район Башлыгы урынбасары теләсә кайсы вакытта вазифадан район Советы инициативасы буенча яки район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер өлеше таләбе буенча чакыртып алынырга мөмкин. Район башлыгы урынбасарын чакыртып алу турындагы карар район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

Район Башлыгы урынбасары вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре әлеге устав белән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

45 Статья. Муниципаль вазифаларны биләүче затларга салына торган чикләүләр һәм вазифалар

1. Район башлыгы, район Башлыгы урынбасары вазифаларын биләүгә дөгъва итүче гражданнар һәм район башлыгы, район Башлыгы урынбасары вазифаларын биләүче затлар үзләренә керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренә) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәтләре һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә тапшыралар.

2. Район Башлыгы, район Башлыгы урынбасары вазыйфаларын биләүче затларның керемнәре, чыгымнары, милке һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр Мөслим муниципаль районы сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яки) массакуләм мәгълүмат чараларын муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

3. Керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында әлеге статьяның 1 өлеше нигезендә тапшырыла торган белешмәләреннән дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы Законнда билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасының югары вазыйфаи заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) карары буенча гамәлгә ашырыла.

4. Әлеге статьяның 3 өлеше нигезендә башкарылган тикшерү нәтижәсендә район башлыгы, район башлыгы урынбасары вазыйфасын биләүче зат, 2008 елның 25 декабрдәгә 273-ФЗ номерлы «Коррупциягә каршы тору турында» Федераль закон, 2012 елның 3 декабрдәгә 230-ФЗ номерлы «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның чыгымнарының һәм башка затларның аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында» Федераль закон белән билгеләнгән бурычларны үтәмәү фактларын ачыклаганда., 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы «аерым категория затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (керемнәр) ачуну һәм аларны саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында» гы Федераль закон белән Татарстан Республикасының югары вазыйфаи заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) район башлыгы, район башлыгы урынбасары вазыйфаларын вакытлыча башкаручы зат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гариза белән мөрәжәгать итә., яки куллану карата башка дисциплинар жәза район Советына, вәкаләтле вәкил кабул итәргә тиешле карар, яки судка.

V БҮЛЕК. РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

46 Статья. Район Башкарма комитеты - район жирле үзидарә башкарма комитеты

1. Район Башкарма комитеты-район жирле үзидарәсенен башкарма-боеру органы.
2. Район Башкарма комитетының рәсми исеме – Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Башкарма комитеты, кыскартылган исеме – район Башкарма комитеты.
3. Район башкарма комитеты район Советына, район Башлыгына һәм район халкына хисап тотты һәм контрольдә тотылды.
4. Район Башкарма комитеты район гербы сурәтләнән мөһер, бланклар, шулай ук Башкарма комитетка Граждан хәле актларын дәүләт теркәвенә алу вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән Россия Федерациясе гербы сурәте төшерелгән түгәрәк мөһер бар.
5. Район Башкарма комитеты эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

47 Статья. Район Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитетның структурасы Башкарма комитет житәкчесе тәкъдиме буенча район Советы тарафыннан раслана.

2. Район Башкарма комитеты структурасына Башкарма комитет житәкчесе, аның урынбасарлары, Башкарма комитетның тармак (функциональ) һәм (яки) территориаль органнары керә.

48 Статъя. Башкарма комитет вәкаләтләре

Район Башкарма комитеты:

- 1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:
  - район бюджеты проекты (бюджет проекты һәм урта сроклы финанс планын) төзүне тәмин итә.;
  - район Советы раславына кирәкле документлар һәм материаллар белән район бюджеты проекты (бюджет проекты һәм уртача вакытка исәпләнгән финанс планы) кертә.;
  - Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә бюджетара трансфертларны бүлү методикасын һәм (яисә) бирү тәртибен эшли һәм раслай.;
  - район бюджетының үтәлешен һәм бюджет хисаплылыгын төзүне тәмин итә, район бюджеты үтәлеше турында отчетны район Советына раслауга тапшыра.;
  - муниципаль бурыч белән идарә итүне тәмин итә.;
  - районның социаль-икътисади үсеш стратегиясен эшләүне һәм тормышка ашыруны тәмин итә.;
  - район бюджеты үтәлешен оештыра.;
  - район икътисады һәм социаль өлкәсе торышын характерлый торган статистик күрсәткечләр жыюны һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына тапшыруны оештыра.;
  - жирлекләренң бюджет тәмин ителеше дәрәжәләрен бюджет акчалары хисабына тигезләүне тәмин итә.;
  - - «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 28.06.2014 ел, № 172-ФЗ Федераль законда каралган стратегик планлаштыру өлкәсендә вәкаләтләренә гамәлгә ашыра.;
- 2) муниципаль милек белән идарә итү, район территориясендә предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:
  - район муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, куллану, алар белән эш итү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә (район Советы карары белән башкасы билгеләнмәгән булса).;
  - муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә тарифларны раслай, Әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса, Муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс ягыннан тәмин итә, муниципаль йөкләмәне бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан үтәүне финанс ягыннан тәмин итә, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алуны гамәлгә ашыра.;
  - муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән районның икътисадый һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек итү турында килешүләр төзи; район территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә.;
  - районның хезмәт күрсәтелә торган административ участогында полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә эш өчен бина бирә.;
  - 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләп торучы хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр тарафыннан күрсәтелгән вазифа буенча бурычларны үтәү чорында торак урыны бирә.;

3) территориаль планлаштыру, жирдэн һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- районның территориаль планлаштыру документлары, башка шәһәр төзелеш документлары проектларын эзерли һәм район Советы раславына кертә, аларның үтәлешен тәэмин итә;

- район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеш эшчәнлеген тәэмин итүнең мәгълүмати системаларын алып баруны, муниципаль район чикләрендә муниципаль ихтыяжлар өчен жир кишәрлекләрен резервлау һәм алуны гамәлгә ашыра;

- жирлеккара характердагы әйләнә-тирә мохитне саклау чараларын оештыра;

- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыра;

- район территориясендә дөвалау-савыктыру урыннарын һәм жирле әһәмияттәге курортларны булдыра, үстерүне һәм саклауны тәэмин итә, жирле әһәмияттәге махсус сакланыла торган табигый территорияләрдән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра;

- муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;

- район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәэмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир участогы төзү турында килешү төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;

- муниципаль районның авылара территориясендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыра;

- 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы «күчемсез милекнең дөүләт кадастры турында» гы Федераль закон нигезендә Комплекслы кадастр эшләрен башкаруны һәм Территория планының картасын раслауны оештыра;

4) Төзелеш, транспорт һәм элементә өлкәсендә:

- район чикләрендә торак пунктлардан читтә урнашкан жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыруны тәэмин итә, район чикләрендә торак пунктлардан читтә урнашкан жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышын муниципаль контрольне гамәлгә ашыра, аларда юл хәрәкәте иминлеген тәэмин итә, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.;

- халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыра һәм жирлек чикләрендәге жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыруны тәэмин итә.;

- район чикләрендәге торак пунктлар арасында халыкка хезмәт күрсәтүче Жәмәгать транспортының маршрутларын, хәрәкәт графигын, тукталыш урыннарын раслый яки килештерә.;

- район чикләрендәге торак пунктлардан читтә жәмәгать транспорты тукталышлары өчен бүлеп бирелгән урыннары төзекләндерүне тәэмин итә;

- жирлекләрне элементә хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;

- адреслар бирүне, адресларны үзгәртү, юкка чыгаруны, урам-юл челтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк әһәмиятендәге яки муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), муниципаль районның авылара территориясе чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына атамалар бирүне, мондый атамаларны үзгәртү, юкка чыгаруны, дөүләт адреслы реестрында мәгълүмат урнаштыруны тәэмин итә;

5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә, шулай ук төзекләндерү һәм авыл хужалыгы өлкәсендә:

- Энергия саклау һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны гамәлгә ашыра, Мөслим муниципаль районы чикләрендә муниципаль торак фонд тәшкил иткән күп фатирлы йортларга, биналарга энергетика тикшерүен

оештыра, энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру турында законнарда каралган башка чаралар оештыра һәм үткәрә;

- район чикләрендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләренә электр һәм газ белән тәмин итүне оештыра;

- муниципаль район составына керүче авыл жирлекләрен жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- жирлекара китапханәләр тарафыннан халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, аларның китапханә фондларының сакланышын тәмин итүне һәм туплауны оештыра;

- ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирлекара жирләү урыннарын карап тотуны тәмин итә;

- район составына керүче авыл жирлекләрендә жирле традицион халык сәнгәтен үстерү өчен шартлар тудыра.;

- район составына керүче авыл жирлекләрен ял оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

- жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, Кече һәм урта эшкүарлыкны үстерүгә ярдәм итә, социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм ирекеләр эшчәнлегенә ярдәм итә;

- район территориясендә физик культура һәм массакуләм спортны үстерүне тәмин итә, рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чаралары үткәрүне оештыра.;

- коммуналь инфраструктура системасына тоташуга тарифларны, коммуналь комплекс оешмаларының тоташуга тарифларын, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләренә тарифларга өстәмәләр, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмәләр тарифларны жайга сала;

- «жылылык белән тәмин итү турында»Федераль законда каралган жылылык белән тәмин итүне оештыру вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.;

- «су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу турында»Федераль законда каралган су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу өлкәсендә вәкаләтләренә гамәлгә ашыра;

- су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау буенча чараларны тормышка ашыруны тәмин итә;

- жирле референдумны әзерләү һәм үткәрүне, район чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник яктан тәмин итә ; ;

- үз вәкаләтләре чикләрендә терроризм һәм экстремизмны профилактикалау, шулай ук район территориясендә терроризм һәм экстремизм күренешләре нәтижәләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча чаралар күрүне тәмин итә;

- район чикләрендә коррупциягә каршы тору чараларын гамәлгә ашыра;

- милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләренә һәм мәдәниятләренә ярдәм итүгә һәм үстерүгә, милли азчылыкның хокукларын тормышка ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясен тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чаралар эшли һәм тормышка ашыра.;

8) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә районның жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра ; ;

- дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларын исәпкә алып бара һәм тиешле файдалануны тәмин итә;

- федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- район Советы карарлары нигезендә бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен район жирле үзидарә органнары карамагында булган матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан өстәмә файдалануны тәэмин итә.;

- Россия Федерациясенең су законнарында билгеләнгән чикләрдә, су объектлары милекчесе вәкаләтләре чикләрендә, гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына ирекле үтеп керүен тәэмин итүне дә кертеп, гомуми файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдәләрен билгели.;

9) башка вәкаләтләр:

- муниципаль хезмәтләр реестрын формалаштыру һәм алып бару тәртибен билгели;

- жирлекләренәң архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны формалаштыра һәм үз эченә ала;

- үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләренә гамәлгә ашыра;

- районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләре буенча, законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары белән район Советы, район башлыгы яки башка жирле үзидарә органнары вәкаләтләренән тыш, бүтән вәкаләтләренә гамәлгә ашыра.

2. Башкарма комитет жирлекнең жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләренә гамәлгә ашыра:

1) муниципаль район музейлары төзи;

2) опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнаша;

3) муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренәң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

4) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм муниципаль район территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны тормышка ашыруга ярдәм итә;

5) 2008 елның 31 декабренә торышы буенча югары белем бирү муниципаль мэгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен гамәлгә ашыра;

6) туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

7) кеше хокукларын тәэмин итүгә жәмәгать контролен һәм мәжбүри тоту урыннарында булган затларга ярдәм күрсәтә.;

8) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтә.;

9) «кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында» Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыра.;

10) торак пунктта урнашкан торак пунктта нотариус булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылуны оештыра;

11) федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү сыйфатын бәйсез бәяләүне үткәрүне оештыру өчен шартлар тудыра.

3. Район башкарма комитеты Муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Муниципаль контроль өлкәсендә район Башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә.:

1) Тиешле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;

2) жирле үзидарә органнарына гамәлгә ашыру вәкаләтләре бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны

эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

4) тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольнең нәтижелелеген мониторинглауны оештыру һәм уздыру, аны уздыру күрсәткечләре һәм методикасы Россия Федерациясә Хөкүмәте тарафыннан раслана;

5) федераль законнарда, законнарда һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру функцияләре район Башкарма комитеты органнарына мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә йөкләнергә мөмкин.

Муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларны, индивидуаль эшкуарларны тикшерүне оештыру һәм үткәрү белән бәйле мөнәсәбәтләргә «дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм индивидуаль эшкуарларның хокукларын яклау турында» 2008 елның 26 декабрдәге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

49 Статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесе

1. Район Башкарма комитетын Башкарма комитет җитәкчесе җитәкли.

2. Район Башкарма комитеты җитәкчесе элге вазифага контракт буенча билгеләнүче җирле үзидарәнең вазыйфаи заты булып тора.

3. Район Башкарма комитеты җитәкчесе үз вәкаләтләрен даими нигездә башкара.

4. Аерым оештыру-боеру функцияләрен гамәлгә ашыру өчен район Башкарма комитеты җитәкчесе урынбасарлары бар. Район Башкарма комитеты җитәкчесе вакытлыча булмаганда (авыруга яки ялга бәйле рәвештә) яки аның үз вазыйфаларын башкару яисә вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылмаса, аның вәкаләтләрен район Башкарма комитеты җитәкчесе урынбасарларының берсе башкара.

5. Район Башкарма комитеты җитәкчесе "коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" Федераль закон, "аерым категория затларның аерым категорияләренә счетлар (кертемнәр) ачарга һәм аларны ачарга, чит ил банкларында кулдагы акча һәм кыйммәтләрне саклауны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә,, Россия Федерациясә территориясеннән читтә урнашкан чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану" темасына " түгәрәк өстәл " утырышы узды.

50 Статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесен билгеләү тәртибе

1. Район Башкарма комитеты җитәкчесен билгеләү конкурс нигезендә башкарыла.

Район Башкарма комитеты җитәкчесе вазифасына конкурс үткәрү тәртибе район Советы тарафыннан билгеләнә. Конкурсны үткәрү тәртибе конкурс шартлары, аны үткәрү датасы, вакыты һәм урыны турында белешмәләр, конкурс үткәрелгән көнгә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча конкурс проектын бастыруны күздә тотарга тиеш.

2. Конкурсны үткәрү өчен Конкурс комиссиясе төзелә. Конкурс комиссиясе әгъзаларының гомуми саны район Советы тарафыннан билгеләнә.

Конкурс комиссиясе әгъзаларының яртысы район Советы, ә икенче яртысы Татарстан Республикасы Президенты итеп билгеләнә.

3. Зат район Башкарма комитеты җитәкчесе вазыйфасына конкурс нәтижеләре буенча конкурс комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән кандидатлар арасынан район Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Район Башкарма комитеты житэкчесе өчен контракт шартлары район Советы тарафыннан раслана.

Район Башкарма комитеты житэкчесе – район Советы тарафыннан жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән.

5. Район Башкарма комитеты житэкчесе белән килешү район башлыгы тарафыннан төзелә.

51 Статья. Район Башкарма комитеты житэкчесенә вәкаләтләрә вакыты

1. Контракт Башкарма комитет житэкчесе белән төзелә вәкаләтләрә вакытында район Советы, кабул иткән турында Карар кабул итү турында Карар кабул иткән, затны Башкарма комитет житэкчесе вазыйфасына (яңа чакырылыш район Советы эшли башлаганчыга кадәр), әмма кимендә ике ел).

2. Район Советы вәкаләтләрә вакыты чыккач, район Башкарма комитеты житэкчесе үз вәкаләтләрән билгеләнгән тәртиптә район Башкарма комитетының яңа житэкчесе билгеләнгәнчә дәвам итә.

52 Статья. Башкарма комитет Житэкчесе вәкаләтләрә

Башкарма комитет житэкчесе:

1) район Башкарма комитеты эшчәнлегә белән житэкчелек итә һәм район Башкарма комитеты вәкаләтләрәнә кергән вәкаләтләрне башкаруы өчен шәхси жавап тота.;

2) район Советы, район Башлыгы, районның башка жирле үзидарә органнары һәм башка муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә район Башкарма комитеты исеменнән эш йөртә.;

3) район Советы каравына район бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турында хисапларны тәкъдим итә;

4) район Советы каравына районның комплекслы социаль-икътисадый үсеше планнары һәм программалары проектларын һәм аларның үтәләше турында хисапларны тәкъдим итә;

5) район Советы раславына Башкарма комитет структурасы проектын кертә, район Башкарма комитетының штат расписаниесен раслый, хезмәткәрләрнәң чик саны һәм хезмәткә түләү фонды белән билгеләнгән структурага туры килә.;

6) район башлыгы белән килештереп, Башкарма комитет житэкчесе урынбасарларын билгеләп куя һәм вазыйфаларыннан азат итә, алар арасында вазыйфаларны бүлә, муниципаль хезмәткәрләрне һәм район Башкарма комитетының башка хезмәткәрләрән вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тота, аларга карата кызыксындыру һәм дисциплинар жаваплылык чараларын куллана;

7) расланган бюджет нигезендә үз вәкаләтләрә чикләрәндә район чаралары белән эш итә;

8) район Башкарма комитеты тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны гамәлгә ашыра һәм (яисә) гамәлгә ашыруны тәәмин итә, аларның үтәләше өчен персонал жавап тота; тиешле законнар нигезендә һәм үтәү йөзеннән тапшырылган дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара.;

9) район Башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча хокукий актлар, шулай ук Башкарма комитет эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукий актлар чыгара.;

10) елына кимендә бер тапкыр яки район башлыгы таләбе буенча, район Советы район советына үз эшчәнлегенә һәм Башкарма комитет эшчәнлегенә турында хисап бирә.;

11) халыкка даими рәвештә район Башкарма комитеты эшчәнлегенә турында хәбәр итә, район Башкарма комитеты хезмәткәрләре тарафыннан гражданнарны кабул итүне оештыра, айга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә гражданнарны кабул итә, гражданнарның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;

12) дәүләт һәм башка органнарда район мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, район Башкарма комитеты исемнән судка гариза бирә, ышанычнамәләр бирә;

13) район Башкарма комитеты органнары турындагы нигезләмәләрен проектларын район Советына раслауга тәкъдим итә.;

14) Район Советы билгеләгән тәртиптә район Башкарма комитеты органнары житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә.;

15) законнар, әлегә Устав, район Советы карарлары һәм төзелгән контракт нигезендә башка вәкаләтләр башкара.

53 Статъя. Район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләгә белән отставкалар;

3) өзелү контракт нигезендә 2 һәм 3 өлешләрендә әлегә статъяның;

4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статъясы нигезендә вазыйфадан читләштерү.;

5) суд тарафыннан эшкә яраксыз яисә чикләнгән эшчән дип тану;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип тану яисә вафат булган дип игълан итү;

7) судның гаепләү карарының үз көченә керүе;

8) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;

9) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату, чит ил гражданлыгын туктату – аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, аларга чит ил гражданлыгын алырга йә аларга Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясе гражданы чит ил дәүләте гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы, жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы;

10) хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жиберү;

11) районны гамәлдәге законнар нигезендә үзгәртеп кору, шулай ук бетерелгән очракта.;

12) район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә килеп чыккан сайлаучылар санын 25 процентка арттыру.

13) турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукий актны бастырып чыгару срогын бозу.;

14) муниципаль берәмлек башлыгы, жирле администрация башлыгы вәкаләтләрен башкаручы вазыйфасына керешүе.

2. Башкарма комитет житәкчесе белән Контракт яклар килешүе буенча яки гариза нигезендә суд тәртибендә өзелергә мөмкин:

1) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә кагылышлы өлешендә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйле рәвештә, контракт шартларын бозуга бәйле рәвештә район Советы яки район башлыгы;

2) Татарстан Республикасының иң югары вазыйфаи заты – федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйле рәвештә, контракт шартларын бозуга бәйле рәвештә;

3) Башкарма комитет житәкчесе – районның жирле үзидарә органнары һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан контракт шартларын бозуга бәйле рәвештә.

3. Башкарма комитет житәкчесе белән Контракт, "коррупциягә каршы торы турында" 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның чыгымнарының һәм башка затларның аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында" 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәмәүгә бәйле рәвештә, Татарстан Республикасының югары вазыйфаи заты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) гаризасы нигезендә, суд тәртибендә өзелергә мөмкин., "Аерым категория затларның аерым категорияләренә Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм аларны саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында Россия Федерациясе законнары нигезендә тапшырыла торган белешмәләренә дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү нәтижәсендә ачыкланган.

4. Башкарма комитет Житәкчесе вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яки суд карары буенча процессуаль мәжбүри итү чараларын кулланган очракта, аның вәкаләтләрен жирле үзидарәнең вазыйфаи заты яисә район Уставы нигезендә билгеләнә торган вәкаләтле муниципаль хезмәткәр башкара.

VI БҮЛЕК. РАЙОН СОВЕТЫ, РАЙОН БАШЛЫГЫ ҺӘМ РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ АРАСЫНДАГЫ МӨНӘСӘБӘТЛӘР

54 Статъя. Район Советы, район башлыгы һәм район Башкарма комитетының үзара хезмәттәшлеге нигезләре

1. Әлеге Уставта билгеләнгән вәкаләтләрне бүлү нигезендә район Советы, район башлыгы һәм район Башкарма комитеты үз вәкаләтләрен мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.

2. Район Советы һәм район Башкарма комитеты районның икътисади һәм социаль үсеше процесслары белән нәтижәле идарә итү максатыннан, законнарда, әлеге Уставта билгеләнгән формаларда һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Район Советы һәм район Башкарма комитеты кабул ителгән хокукый актларны кул куйган көннән жиде көн эчендә бер-берсенә жиберәләр.

4. Район Советы, район Башлыгы район Башкарма комитеты житәкчесенә район Башкарма комитеты житәкчесенә, район Башкарма комитетының башка вазыйфаи затларының хокукый актларын кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларны суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

5. Район Башкарма комитеты житэкчесе район Советына, район башлыгына район Советының хокукий актларын кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

6. Район Башлыгы район Башкарма комитеты житэкчесенә район Советының эш планнарын һәм район Советы карарлары проектларын район Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә жибәрә.

7. Район Советы утырышларында, аның органнары утырышларында, район башлыгы үткәрә торган утырышларда киңәш бирү тавышы хокукы белән район Башкарма комитеты житэкчесе, аның урынбасарлары яки алар тарафыннан вәкаләтле затлар катнаша ала. Вазыйфай затлар, район Башкарма комитеты булганда язма чакыру булырга тиеш катнашу Район Советы сессиясендә.

8. Район Башкарма комитеты житэкчесе үткәргән утырышларда район башлыгы, район Советы депутатлары да катнашырга хокуклы.

55 Статья. Жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү

Районның жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын үткәрү юлы белән яки суд тәртибендә хәл ителә.

VII БҮЛЕК. РАЙОННЫҢ БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

56 Статья. Районның контроль-хисап палатасы

1. Районның контроль-хисап палатасы тышкы муниципаль финанс контроленең даими эшләүче органы булып тора һәм район Советы төзелә.

2. Районның контроль-хисап палатасы рәисдән тора.

Оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, районның Контроль-хисап палатасы вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы белән «Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренең контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенең гомуми принциплары турында» 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы федераль законнар, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукий актлары, район Советы тарафыннан расланган район Контроль-хисап палатасы турындагы Нигезләмә белән билгеләнә, башка муниципаль норматив хокукий актлар белән.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә, районның Контроль-хисап палатасы эшен һәм эшчәнлеген хокукий жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

57 Статья. Районның финанс-бюджет палатасы

1. Районның финанс-бюджет палатасы район бюджетын үтәүне, район бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турында хисап төзүне гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнең даими эшләүче органы булып тора.

Районның финанс-бюджет палатасы район Советына хисап тотта.

2. Районның финанс-бюджет палатасының район гербы төшерелгән һәм үз исеме язылган мөһер, бланклары бар.

3. Районның финанс-бюджет палатасы рәисе район башлыгы тәкъдими белән билгеләнә, финанс-бюджет палатасы эшчәнлеген белән житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Районның финанс-бюджет палатасы эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

5. Финанс-бюджет палатасы үз эшчәнлеген законнар, әлеге Устав һәм район Советы тарафыннан расланган Финанс-бюджет палатасы турындагы Нигезләмә нигезендә гамәлгә ашыра.

58 Статья. Районның Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы

1. Районның Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль милек белән, шул исәптән район милкендә булган жир кишәрлекләре, акцияләр, Хужалык жәмгыятьләренен устав капиталларында өлешләр (кертемнәр) белән идарә итүне гамәлгә ашыручы жирле үзидарә органы булып тора.

Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы район Советына хисап тотта.

2. Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы рәисе район башлыгы тәкъдиме белән район Советы тарафыннан билгеләнә.

3. Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы рәисе район жирле үзидарәсенен вазифаи заты булып тора, милек һәм жир мөнәсәбәтләре Палатасы эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасының район гербы сурәтләнган һәм үз исеме язылган мөһер, бланклары бар.

5. Милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

6. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз эшчәнлеген законнар, әлеге Устав һәм милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турындагы Положение нигезендә башкара.

VIII БҮЛЕК. САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

59 Статья. Район сайлау комиссиясе

1. Район сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, депутат, жирле үзидарәнен сайланулы органы эгъзасы, жирле үзидарәнен сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

Районның сайлау комиссиясе жирле үзидарә органнары структурасына керми.

2. Район сайлау комиссиясе федераль законнар, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнган тәртиптә район Советы тарафыннан төзелә.

3. Район сайлау комиссиясенен вәкаләтләре вакыты биш ел тәшкил итә.

4. Район сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш бирү хокукы белән 8 эгъзадан тора.

5. Район сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс ягыннан тәэмин итү район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән күздә тотыла.

6. Район сайлау комиссиясенен вәкаләтләре, аның эшчәнлеге тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән жайга салына. Район Советы мөрәжәгәте нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары буенча район сайлау комиссиясенен вәкаләтләре закон нигезендә территорияль сайлау комиссиясенә йөкләнә ала.

IX БҮЛЕК. ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ
ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕ
Мәкалә 60. Районның жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокукларына район Советы, район Башкарма комитеты, районның финанс-бюджет Палатасы, районның милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы һәм районның Контроль-хисап палатасы бирелә.

2. Район Советы карары белән юридик затка башка муниципаль органнарға, шулай ук район Башкарма комитеты структурасы нигезендә аның аерым органнарына хокук бирелергә мөмкин.

61 Статья. Районның жирле үзидарә органнары - юридик затлар

1. Район исемнән милек һәм башка хокукларны һәм вазифаларны сатып алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга район Башкарма комитеты җитәкчесе мөмкин.

2. Район башлыгы мөлкәт һәм башка хокукларны һәм вазифаларны ала һәм тормышка ашыра, район Советы, район башлыгы, депутатлар эшчәнлеген тәэмин итүгә, шулай ук район Советына беркетелгән муниципаль милек белән эш итүгә юнәлдерелгән район бюджеты акчалары белән бәйле ышанычнамәсез чыгыш ясый.

3. Районның жирле үзидарә органнары, юридик зат хокукларына ия, идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып торалар һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар сыйфатында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

62 Статья. Районның жирле үзидарә органнарын финанслау

1. Районның жирле үзидарә органнарын тотуга киткән чыгымнарны финанслау район бюджетының үз керемнәре хисабына башкарыла.

2. Законда, әлеге Уставта, район Советы карарлары белән каралган очрактарда, районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә район бюджетында аерым юл белән карала.

X БҮЛЕК. РАЙОН БАШЛЫГЫНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА
ГАРАНТИЯЛӘРЕ.

МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘҮЧЕ БҮТӨН ЗАТЛАР

63 Статья. Социаль һәм башка гарантияләр эшчәнлеге, район башлыгы һәм аның урынбасарлары, район Советы депутатлары, даими нигездә эшләүче, башка вазыйфай затлар

Район башлыгына һәм аның урынбасарларына, район Советы депутатларына, даими нигездә эшләүче башка вазыйфай затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр «Татарстан Республикасында муниципаль берәмлекнең вәкилләкле органы депутаты, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 12.02.2009 елдагы 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм район Советы карарлары белән билгеләнә.

64 Статья. Район башлыгы, район Советы депутатлары кагылгысызлыгына гарантияләр

1. Район Советы депутатлары, район башлыгы хокукларының гарантияләре, аларны жинаять яки административ җаваплылыкка тарту, тоткарлану, арест, тентү, сорау алу, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажы, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, хезмәт документлары булган депутатларга карата оператив-эзләү чаралары үткәргәндә, аларны федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә, район Советы депутаты, район башлыгы алмый җәлеп ителгән өчен жинаять яки административ җаваплылыкка карата әйтелгән фикер, позициясен, выраженные каршындагы тавыш бирүдә, һәм башка гамәлләр, тиешле статусына, шул исәптән вакыты чыккач, вәкаләтләре. Әлеге нигезләмә кагылмый очракларда, кайчан район Советы депутаты, район башлыгы иде допущены гавами мыскыллау, яла ягу яки башка хокук бозулар, алар өчен җаваплылык каралган федераль закон.

XI БҮЛЕК. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭ ОРГАНАРЫНЫҢ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ҖАВАПЛИЛЫГЫ

65 Статья. Жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы

Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары федераль законнар нигезендә район халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында җаваплы.

66 Статья. Район Советы депутатларының район халкы алдында җаваплылыгы

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән район башлыгының, район халкы алдында җаваплылыгы район халкын тиешле депутат итеп сайлаган ышаныч белән югалту нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Ышанычын югалткан район Советы депутаты, шул исәптән район башлыгы, жирлекнең вәкиллеке органы депутаты буларак, федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

67 Статья. Район жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының дәүләт алдында җаваплылыгы

Федераль закон нигезендә район Советы, район башлыгы, район Башкарма комитеты җитәкчесенең дәүләт алдында җаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясе, федераль конституциячел законнар, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, Татарстан Республикасы законнары һәм әлеге Устав, шулай ук район жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә башкармаган очракта тиешле суд карары нигезендә башкарыла.

68 Статья. Физик һәм юридик затлар алдында район жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы

Физик һәм юридик затлар алдында район жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

69 Статья. Ышаныч югалуга бәйле рәвештә муниципаль вазыйфаларны, затларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү)

1. Федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә муниципаль вазыйфа биләүче зат, ышаныч югалуга бәйле рәвештә, эштән азат ителергә (вазыйфадан азат ителергә) тиеш:

1) мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча зат тарафыннан чаралар күрү, аны яклавы ул булган;

2) зат тарафыннан үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренен) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирү яисә белә торып дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүмат бирү турында;

3) затның, Федераль законда билгеләнгән очраклардан тыш, коммерция оешмасы белән идарә итү органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы;

4) зат тарафыннан эшкуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

5) затның, әгәр Россия Федерациясенен халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки Күзәтчелек советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган һәм Россия Федерациясе территориясендә эш итүче башка чит ил коммерцияле булмаган оешмалары һәм аларның структур бүлекчәләре составына керүе.

2. Үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр конфликтына китерә яки китерә ала торган шәхси кызыксынуы барлыкка килүе турында мәгълүм булган муниципаль вазыйфаны биләп торучы зат тарафыннан үзенә буйсынган зат тарафыннан мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яки) жайга салу чаралары кабул ителгән очракта да, ышаныч югалуга бәйле рәвештә эштән азат ителергә (вазыйфадан азат ителергә) тиеш.

ХII БҮЛЕК. РАЙОННЫҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

70 Статья. Районның муниципаль хокукый актлары системасы

1. Районның муниципаль хокукый актлары системасына керә:

1) район уставы, жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актлар;

2) район Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) әлеге Уставта каралган район башлыгының, Башкарма комитетның, башка органнарның һәм жирле үзидарәнен вазыйфаи затларының хокукый актлары.

2. Район Уставы һәм жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм районның бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда (гражданныр жыенында) кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Әлеге Уставка, Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнарына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Уставына, Муниципаль хокукый актка каршы килү рөхсәт ителми.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актлар районның бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

71 Статья. Гражданнырның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне турыдан-туры район халкы жирле референдумда белдерелгән гражданнырны турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән хәл итә.

2. Әгәр район халкын турыдан-туры ихтыяр белән белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен муниципаль норматив хокукый актны, жирле үзидарә органын яисә күрсәтелгән актны кабул итү вәкаләтенә кергән районның жирле үзидарә вазыйфаи затын өстәмә рәвештә референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән 15 көн эчендә кабул итү, тиешле муниципаль норматив хокукый актны әзерләү һәм кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан да артмаска тиеш.

3. Гражданнарны турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый актны бастырып чыгару вакытын бозу район башлыгын чакыртып алу, район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яки район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

72 Статья. Район жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актлар төрләре

1. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

- 1) Район Советы-район Советы карарлары;
- 2) район башлыгы-район башлыгы карарлары һәм боерыклары;
- 3) район Башкарма комитеты житәкчесе - район Башкарма комитеты житәкчесе карарлары һәм боерыклары.

2. Район жирле үзидарәсенә башка вазыйфаи затлары үз вәкаләтләре чикләрендә әлегә Уставта, башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән, аларның статусын билгели торган боерыклар һәм боерыклар чыгара.

73 Статья. Муниципаль хокукый актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары район башлыгы, район Советы депутатлары, район Башкарма комитеты житәкчесе, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, гражданнарның инициатив төркемнәре, шулай ук районның Контроль-хисап Палатасы, районның финанс-бюджет Палатасы, районның милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы тарафыннан аларны алып бару мәсьәләләре буенча кертелә ала.

Мөслим муниципаль районы прокуроры, үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерү зарурлыгы билгеләнгәндә, муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, юкка чыгару яки кабул итү турында проектлар һәм тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушып бирелә торган документларның исемлеге һәм формасы район Советы Регламенты, район башлыгы, район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан билгеләнә.

74 Статья. Район Советының хокукый актлары

1. Район Советы, аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә, мәжбүри үтәү өчен район территориясендә, карар чыгару турында район башлыгын отставкага жибәрү, район Советы Регламенты, район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар, шулай ук аның компетенциясенә кергән башка мәсьәләләр буенча федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав.

2. Район Советы карарлары кабул ителә күпчелек тавыш белән билгеләнгән саныннан район Советы депутатлары, моннан тыш, билгеләнгән законнар, әлегә Устав.

3. Карарлар Советы, күздә тоту билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару жирле салымнар һәм жыемнар, гамәлгә ашыру чыгымнарын район бюджеты, гамәлгә ашыру,

район Советы каравына кертелергә мөмкин, бары тик район Башкарма комитеты житәкчесе инициативасы белән яки булган очракта, аның бәяләмәсе. Күрсәтелгән бәяләмә район Советына район башкарма комитетына карар проектын тәкъдим иткән көннән алып утыз көн эчендә тапшырыла.

4. Район Советы карарлары район башлыгы тарафыннан имзалана, өч көн эчендә аларны кабул иткән көннән һәм халыкка житкерелә, алар әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә.

75 Статья. Район башлыгының хокукый актлары

Район башлыгы үз вәкаләтләре чикләрендә, законнарда, әлеге Уставта, район Советы карарлары белән билгеләнгән, район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре, шулай ук әлеге Уставка кертелгән башка мәсьәләләр, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, башка федераль законнар буенча хокукый актлар чыгара.

76 Статья. Район Башкарма комитеты житәкчесенең хокукый актлары

Район башкарма комитеты житәкчесе район Советының законнар, әлеге Устав һәм карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирле эһәмияттәге мәсьәләләр һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча карарлар, шулай ук район Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләр чыгара.

77 Статья. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аларның үз көченә керүе тәртибе

1. Район Советы карарлары үз көченә керә, кул куйган көннән район Башлыгы, әгәр дә башкасы билгеләнмәгән карары белән.

Район Советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Район Советы карарлары кабул итү турында уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр кертү үз көченә керә, билгеләнгән тәртиптә федераль закон, әлеге Устав.

2. Район башлыгының, район Башкарма комитеты житәкчесенең, жирле үзидарәнең башка вазыйфай затларының хокукый актлары, әгәр актларда башкасы билгеләнмәгән булса, аларга кул куелган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы, гамәлгә куючы муниципаль берәмлек булган оешмаларның хокукый статусын билгели торган, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган шартнамәләр рәсми басылып чыкканнан (халыкка житкерелгәннән) соң үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый акт үз эченә аның реквизитларын алырга тиеш: аңа кул куюның исеме, датасы (район Советы кабул иткән хокукый актлар өчен, шулай ук район Советы кабул иткән датаны), теркәү номеры, вазыйфай затның исеме, хокукый актка кул куйган.

5. Район бюджеты турында, аның үтәләше турында хисап, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, район Советы, район башлыгы, район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан кабул ителгән башка норматив-хокукый актлар, аларга кул куелганнан соң, муниципаль хокукый актлардан яки аларның аерым нигезләмәләреннән тыш, аларны тарату федераль закон белән чикләнгән дип рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

6. Жирле референдумны билгеләү турында, чикләре үзгәртү, районны үзгәртеп кору, район башлыгын һәм аның урынбасарларын сайлау, район Башкарма комитеты житәкчесен һәм аның урынбасарларын билгеләү мәсьәләсе буенча норматив хокукый актлар, законнар нигезендә башка актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлеге Устав нигезендә мәжбүри бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиешле норматив булмаган муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яисә жирле үзидарәнең вазыйфай затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) юлы белән гамәлгә ашырыла:

- хокукый акт текстын район жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә куелган массакуләм мәгълүмат чараларында яки район территориясендә таратыла торган бүтән массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгару . Хокукый акт текстын башка массакуләм мәгълүмат чараларында бастырганда әлеге басылуның рәсми булуы турында билге булырга тиеш;

- хокукый акт текстын яки хокукый акт проектын районның рәсми сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә, «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталы»на урнаштыру.

Муниципаль хокукый актны бастырганда (халыкка житкергәндә) массакуләм мәгълүмат чарасының чыгу датасы күрсәтелергә тиеш.

ХШ БҮЛЕК. РАЙОННЫҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

78 Статъя. Районның икътисади нигезе

Районның икътисади нигезен муниципаль милектәге милек, район бюджеты акчалары, шулай ук районның милек хокуклары тәшкит итә.

79 Статъя. Муниципаль милек

1. Район милкендә булырга мөмкин:

1) әлеге Уставның 6 статъясында билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләре хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт.;

2) жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, федераль законнарда һәм Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгеләнгән очракларда, шулай ук аларга «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статъясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән мөлкәт.;

3) район Советының норматив хокукый актлары нигезендә жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфай затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятияләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт.;

4) федераль законнар белән жирле үзидарә органнарына бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләре хәл итү өчен кирәкле мөлкәт (әлеге Уставның 7 статъясы);

5) әлеге Уставның 8 статъясы нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләре хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ

номерлы Федераль законның 17 статьясындагы 1 һәм 1.1 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт.

2. Районда әлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килми торган милеккә милек хокукы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән мөлкәт яңадан профильләштерелергә (милекнең максатчан билгеләнеше үзгәртелергә) йә читләштерелергә тиеш. Мондый мөлкәтне читләштерү тәртибе һәм сроклары федераль закон белән билгеләнә.

80 Статья. Районның муниципаль милкенә ия булу, файдалану һәм эш итү

1. Районның жирле үзидарә органнары, әлеге Уставта билгеләнгән Вәкаләтләренә чикләүне исәпкә алып, район исеменнән, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган район жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә, муниципаль милеккә мөстәкыйль ияләр, аннан файдаланалар һәм алар белән эш итәләр.

2. Районның жирле үзидарә органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, тартып алырга, федераль законнар нигезендә башка алыш-бирешләр башкарырга хокукы.

3. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары белән билгеләнә. Муниципаль милекне кулланудан кергән керемнәр жирле бюджетларга керә.

81 Статья. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Район әлеге Уставта билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне төзәргә, үзгәртеп корырга һәм юкка чыгарырга, хужалык жәмгыятьләрен, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара жәмгыятьләренә булдыруда катнашырга хокукы. Муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючы функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарә органнары гамәлгә ашыра.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслай, әлеге предприятие һәм учреждение житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлегенә турында хисапларны әлеге Уставта каралган тәртиптә тыңлай.

3. Жирле үзидарә органнары муниципаль берәмлек исеменнән муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидия рәвешендә жавап бирәләр һәм аларның федераль законда билгеләнгән тәртиптә үтәләшен тәэмин итәләр.

82 Статья. Районның жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Район жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законнарда башкача билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

XIV БҮЛЕК. РАЙОННЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

83 Статья. Район бюджеты

1. Район бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәлешен контрольдә тоту районның жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль гамәлгә ашырыла. Район бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Район бюджеты проекты, район Советы карары, район бюджетын раслау турында, аның үтәлеше турында еллык хисап, район бюджетын үтәүнең барышы һәм жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждение хезмәткәрләре саны турында квартал саен мәгълүматлар, аларның хезмәте өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

3. Район бюджеты проекты төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар, алар нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

4. Район Советының чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турындагы карар проекты район Советына керткәннән соң кабул ителгән, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларының керемнәрен (чыгымнарын) үзгәртүгә китерә торган салымнар һәм жыемнар турында район Советының норматив хокукый актларына үзгәрешләр кертүне күздә тотучы норматив хокукый актларында Чираттагы финанс елыннан соң килүче елның 1 гыйнварыннан да соңга калмыйча район Советының күрсәтелгән норматив хокукый актларының үз көченә керүе турында нигезләмәләр булырга тиеш.

5. Район бюджеты проекты Мөслим муниципаль районы Советының муниципаль хокукый акты нигезендә өч елга (Чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

6. Район бюджеты проекты район Башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә кабул ителгән.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына район бюджеты проекты төзү түбәндәгеләргә нигезләнә::

Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Собраниесенә Юлламасының Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә таләпләр) билгели торган нигезләмәләре;

бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

Россия Федерациясе таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре;

социаль-иқтисадый үсеш фаразы;

озак вакытлы чорга бюджет фаразы (бюджет фаразы проекты, бюджет фаразына үзгәрешләр кертү проекты);

(муниципаль программалар проектлары, күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектлары).

8. Бюджет турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты (профициты), шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Россия Федерациясе субъектлары законнары, Муниципаль берәмлекләренең вәкилләкле органнарының муниципаль хокукый актлары (бюджет турында законнардан (карарлардан тыш) белән билгеләнгән башка күрсәткечләр булырга тиеш.

Район Советы карарында шәһәр, авыл жирлекләре (шәһәр эчендәге районнар) бюджетлары арасында керемнәрне бүлү нормативлары, әгәр алар Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы бюджеты турында Татарстан Республикасы Законы, Татарстан Республикасы законнары һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә кабул ителгән муниципаль хокукый актлар белән билгеләнмәгән булса, район Советы карарында булырга тиеш.

9. Район бюджеты турындагы карар белән составы Россия Федерациясе Бюджет кодексы, аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары, район Советының муниципаль хокукый актлары нигезендә билгеләнә торган күрсәткечләр раслана.

10. Район бюджеты турындагы карар белән билгеләнә:
район бюджеты керемнәренә Баш администраторлары Исемлеге;
район бюджеты кытлыгын финанслау чыганакларының Баш администраторлары Исемлеге;

чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемнәре) буенча яки чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм программага карамаган эшчәнлек юнәлешләре), чыгымнар төрләре төркемнәре (төркемнәре һәм төркемнәре) һәм (яисә) максатчан статьялар (муниципаль программалар һәм программага карамаган эшчәнлек юнәлешләре), Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнары классификациясенә чыгымнар төрләре (төркемнәре һәм төркемнәре) буенча, шулай ук чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнары классификациясенә бүлекләре һәм бүлекчәләре, Татарстан Республикасы законы, Мөслим муниципаль районы Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә, Татарстан Республикасы законы белән, Мөслим муниципаль районы Советы карары белән билгеләнә.;

Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

гавами норматив йөкләмәләренә үтәүгә юнәлдерелә торган бюджет ассигнованиеләренә гомуми күләме (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

Чираттагы финанс елында һәм план чорында Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына башка бюджетлардан алына торган һәм (яисә) бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

план чорының беренче елына район бюджеты чыгымнарының шартлы расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләме район бюджеты чыгымнарының гомуми күләменә кимендә 2,5 проценты күләмендә (максатчан билгеләнеше булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар исәбенә каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), план чорының икенче елына район бюджеты чыгымнарының гомуми күләменә кимендә 5 проценты күләмендә (Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), район бюджеты чыгымнарының кимендә 5 проценты күләмендә (Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан, максатчан билгеләнеше булган гражданнар);

Чираттагы финанс елына һәм план чорына район бюджеты кытлыгын финанслау чыганаклары;

Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килә торган елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның иң югары чиге (шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиген күрсәтеп);

район бюджетының Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Мөслим муниципаль районы Советының муниципаль хокукый актлары белән билгеләнгән башка күрсәткечләре.

11. Район бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта район Советына Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә документлар һәм материаллар тапшырыла.

12. Район бюджеты турында карар проектын карау һәм аны раслау тәртибе, район Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән, Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүне, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләргә һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

13. Район бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексы яки район бюджеты турындагы карарда башкасы каралмаган булса, финанс елының 31 декабрена кадәр гамәлдә була.

Карар район бюджеты турында рәсми бастырып чыгарылырга тиеш, ун көннән дә соңга калмыйча, аны кул куелган тәртиптә.

14. Районның жирле үзидарә органнары район бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, Муниципаль бурыч күләме, күләме һәм структурасы, районның бюджет йөкләмәләрен үтәүне тәмин итәләр.

15. Район бюджеты керемнәре Россия Федерациясенен бюджет законнары, салымнар һәм жыйымнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә формалаша.

16. Район бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган рәвешләрдә гамәлгә ашырыла.

Федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга район бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

17. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

84 Статья. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр һәм хезмәт күрсәтүләргә сатып алу

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләргә сатып алу Россия Федерациясе законнары нигезендә дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләргә сатып алу өлкәсендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр һәм хезмәт күрсәтүләргә сатып алу жирле бюджет акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

85 Статья. Район гражданның үзара салым акчасы

1. Гражданның үзара салым акчасы астында гражданның жирле эһәмияттәгә конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен башкарыла торган бер тапкыр бирелә торган түләүләргә аңлашыла. Гражданның үзара салым түләүләргә күләме барлык муниципаль берәмлек өчен (жирлек составына керүче яки муниципаль район чикләрендә авылара территориядә урнашкан торак пункт) абсолют күләмдә билгеләнә, алар саны район халкының гомуми саныннан 30 проценттан артмый һәм алар өчен түләүләр күләме киметелгә мөмкин булган аерым категорияләрдән тыш.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән түләүләрне кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә.

86 Статья. Муниципаль бурыч алулар (муниципаль бурыч)

1. Муниципаль бурыч алулар дигәндә Россия Федерациясе валютасында эчке базарда урнашкан район исеменнән кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән башкарыла торган муниципаль бурыч алулар һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм кредит оешмаларыннан жирле бюджетка жәлеп ителә торган кредитлар аңлашыла, алар буенча муниципаль бурыч йөкләмәләре барлыкка килә.

Районның Россия Федерациясе валютасында Россия Федерациясеннән читтә бурыч алулары рөхсәт ителми.

2. Муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукы район исеменнән Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә район башкарма комитетына карый.

87 Статья. Жирле бюджет үтәлеше

1. Районның жирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә башкарыла.

2. Район бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомство буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Район бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, район бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Район бюджетын үтәү районның жыелма бюджет язмасы һәм районның касса планы нигезендә оештырыла.

88 Статья. Бюджет хисабы. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Районның бюджет хисапчылыгы еллык булып тора.

2. Районның бюджет хисапчылыгы районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисапчылыгы нигезендә төзелә һәм район башкарма комитетына тапшырыла.

3. Еллык хисап үтәлеше турында район Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Районның финанс-бюджет палатасы муниципаль районның берләштерелгән бюджеты үтәлеше турында бюджет хисабын Россия Федерациясе субъектының финанс органына тапшыра.

5. Еллык отчет үтәлеше турында район бюджеты, аны район Советына тәкъдим иткәнче, тышкы тикшерү узарга тиеш, ул бюджет акчаларын баш бүлүчеләрнең (бүлүчеләрнең) бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерүне һәм район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап буенча бәяләмә эзерләүне үз эченә ала.

Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, район Советының әлеге Устав һәм муниципаль норматив хокукый актында билгеләнгән тәртиптә район Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарыла. Район составына керүче жирлекнең вәкиллекле органы мөрәжәгәте буенча, жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү районның Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарылырга мөмкин.

5. Район башкарма комитеты район бюджеты үтәлеше турындагы хисапны, аның буенча бәяләмә эзерләү өчен, агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга

калмыйча тапшыра. Район бюджеты үтэлеше турында еллык хисап буенча бәяләмә әзерләү 1 айдан да артмаган вакытка, бюджет акчаларын баш бүлүчеләрнең еллык бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерү күрсәткечләре нигезендә башкарыла.

6. Ел саен, агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча, район Башкарма комитеты район Советына хисап финанс елы өчен район бюджеты үтэлеше турында еллык отчет, район бюджеты үтэлеше турында район Советы карары проекты, район бюджеты үтэлеше турында башка бюджет хисапчылыгы, районның берләштерелгән бюджеты үтэлеше турында бюджет хисапчылыгы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушып тапшыра.

7. Район бюджеты үтэлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча район Советы район бюджеты үтэлеше турында еллык хисапны раслау яки кире кагу турында Карар кабул итә.

8. Район Советы тарафыннан район бюджеты үтэлеше турындагы еллык хисап кире кагылган очракта, ул мәгълүматларны дөрөс булмаган яки тулы булмаган чагылдыру фактларын бетерү һәм бер айдан да артмаган срокта кабат тапшыру өчен кире кайтарыла.

9. Район бюджеты үтэлеше турындагы карар белән район бюджеты үтэлеше турында хисап раслана, анда район бюджеты керемнәренен, чыгымнарының һәм дефицитының (профицит) гомуми күләме күрсәтелгән.

Район Советының хисап финанс елында район бюджеты үтэлеше турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

бюджет керемнәрен классификацияләү кодлары буенча район бюджеты керемнәре;

район бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча район бюджеты чыгымнары;

бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча район бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

Район бюджеты үтэлеше турындагы карар белән, шулай ук, район бюджеты үтэлеше турында Карар кабул итү өчен, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, район Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән башка күрсәткечләр раслана.

89 Статья. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле Россия Федерациясенен бюджет законнарын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салучы башка норматив хокукый актларны үтәүне тәмин итү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, башлангыч һәм алга таба бүленә.

2. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә тышкы муниципаль финанс контроле Контроль-хисап палатасының контроль эшчәнлегенә булып тора.

3. Муниципаль финанс контроле Мөслим муниципаль районы Башкарма комитеты органнары (вазыйфаи затлары) булып торучы муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлегенә булып тора.

4. Беренчел контроль жирле бюджет үтэлеше барышында бюджет бозуларны кисәтү һәм булдырмау максатларында гамәлгә ашырыла.

5. Алга таба контроль район бюджеты үтэлеше нәтижәләре буенча аларның үтәлешенен законлылыгын, исәп-хисапның дөрөсләгән билгеләү максатыннан башкарыла.

**XV БҮЛЕК. РАЙОН УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ.
ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ**
90 Статъя. Район Уставы проекты эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары проекты район Советына район Башлыгы, район Советы депутатлары, район Башкарма комитеты житәкчесе, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелә ала.

2. Эзерләү өчен проект Уставы, карар проекты үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында әлеге Уставына район Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары проекты, аларны карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, район Советы тарафыннан, күрсәтелгән Устав проекты, район Советының күрсәтелгән карары проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданның аның фикер алышуында катнашу тәртибен район Советы тарафыннан бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш. Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук район Уставына әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл яңадан күрсәтү формасына үзгәрешләр кертелгән очракта, аның фикер алышуында гражданның катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары нигезендә, аларны карау алдыннан район Советы сессиясендә әлеге Устав нигезендә ачык тыңлаулар уздырыла, Уставка үзгәрешләр бары тик жирле эһәмиятгәгә мәсьәләләр Уставында беркетелә торган мәсьәләләренә һәм аларны хәл итү буенча вәкаләтләренә Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарга туры китерү максатларында гына кертелә торган очрактан тыш.

91 Статъя. Район Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты карау район Советы регламенты нигезендә кимендә ике укуда район Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты беренче укылышта кабул иткәннән соң әлеге проект хокук чыгару инициативасы хокукына ия субъектларга төзәтмәләр кертү өчен район башлыгы тарафыннан жиберелә.

3. Район уставы, Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында район Советы карары район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән өчтән ике өлешкә кабул ителә

4. Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертелә муниципаль хокукый акт, ул Рәсмиләштерелергә Мөмкин:

1) район Советы (халык жыены) карары белән аның рәисе һәм район башлыгы яки район Башлыгы, Совет рәисе (гражданның жыены) вәкаләтләрен башкаручы тарафыннан имзаланган.;

2) район Башлығы имзалаган Совет (гражданнар жыены) тарафыннан кабул ителгән Аерым норматив хокукый акт. Бу очракта әлеге хокукый актта аны кабул итү турында Советның (гражданнар жыены) карары реквизи́тлары бирелә. Советның мондый карарына күчмә нигезләмәләр һәм (яки) район Уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү рөхсәт ителми.

5. Район Уставын яңа редакциядә район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт белән бәян итү рөхсәт ителми. Бу очракта районның яңа Уставы кабул ителә, ә элек гамәлдәге Устав һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар кабул ителә, районның яңа Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчен югалткан дип таныла.

92 Статья. Район Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарлар

1. Район Уставы, район Советы карары әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Карар кабул ителгәннән соң, район башлығы тарафыннан муниципаль берәмлекләрнең уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимият органына, законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен жиберелә.

2. Район Уставы, район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары дәүләт теркәвенә алынганнан соң рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм алар рәсми басылып чыкканнан (халыкка житкерелгәннән) үз көченә керә.

Район башлығы теркәлгән Уставны, район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны, муниципаль берәмлекләрнең уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимиятнең федераль органының территориаль органыннан кәргән көннән жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерелергә) бурычлы.

3. Әлеге Уставка кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр (муниципаль берәмлек уставын федераль законнар белән тәңгәлләштерү очракларыннан тыш), әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарга кул куйган муниципаль район башлығы вәкаләтләре беткәннән соң үз көченә керә.